

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

RAMUTĖ MUČINIENĖ

Neakivaizdinio skyriaus Civilinės teisės studijų programos studentė

Programų kodas 62401S111

**TEISĖS Į TEISINGĄ TEISINĮ PROCESĄ SAMPRATA KONSTITUCINIO TEISMO
JURISPRUDENCIJOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Vytautas Sinkevičius

Vilnius 2008

TURINYS

Įvadas	3
1. ŽMOGAUS TEISĖS IR DEMOKRATINĖ VISUOMENĖ	6
2. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ SAŲVOKA IR PAGRINDINIAI ELEMENTAI	10
2.1. Lygiateisiškumo principas	9
2.2. Rungtyniškumo principas	12
2.3. Viešas bylos nagrinėjimas	18
2.4. Įmanomai trumpiausias laikas	21
2.5. Nekaltumo prezumpcija	24
2.6. Nepriklausomas ir nešališkas teismas	26
3. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISINĮ PROCESĄ SAMPRATA TEISMŲ PRAKTIKOJE	
3.1. Teisės į teisingą teisinį procesą sampratos interpretavimas Lietuvos Konstitucinio, Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismų jurisprudencijoje	31
3.2. Teisė į teisingą teisinį procesą Latvijos Konstitucinio teismo ir Lenkijos Konstitucinio tribunolo jurisprudencijoje	45
Išvados	56
Literatūros sąrašas	60
Santrauka	68
Santrauka anglų kalba	69

IVADAS

Šiuolaikinė tarptautinė teisė įtvirtina pagarbą žmogaus teisėms bei užtikrina šių teisių įgyvendinimą valstybių nacionalinėje teisėje. Tarptautinė teisė žmogaus teisių institutą įtvirtino tik po Antrojo pasaulinio karo, nors realiai pagarbą žmogaus teisėms į jų teisinis įtvirtinimas siekia seniausius laikus. Po Antrojo pasaulinio karo susikūrus Europos Bendrijai, jos pagrindinė idėja taip pat tapo žmogaus teisių įgyvendinimas, ko pasekoje šalys, Bendrijos narės, perėmė minėtas idėjas į savo teises sistemas. Žmogaus teisės gana plati ir daugiakopė kategorija, apimanti įvairias asmens teises ir laisves, tačiau siekiant, kad šios teisės būtų realiai įgyvendinamos šiandieninėje teisinėje visuomenėje, visų pirma turi būti užtikrinta teisė į minėtų teisių ir laisvių gynybą. Tuo atveju, kai nėra galimybės užtikrinti, kad savo pažeistas teises ar teisėtus interesus asmuo galės ginti teisme, negali būti ir kalbos apie pagarbą žmogaus teisėms ir juo labiau apie jų įgyvendinimą. Teisė kreiptis į teismą suponuoja teisę į teisingą teisinį procesą. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įtvirtino žmogaus teisių apsaugos standartus, kurių privalo laikytis visos Europos Bendrijos narės. Konvencijos 6 straipsnis garantuoja asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Kaip jau minėta, ši asmens teisė yra viena svarbiausių, kadangi kitų žmogaus teisių įgyvendinimui ir užtikrinimui yra svarbu, kad būtų tinkamai įgyvendinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, arba tiksliau asmens teisė į teisingą teismą. Tuo atveju kai teisė į teisingą teismą nėra realiai įgyvendinama pagarbą žmogaus teisėms tampa tik deklaruojamu šūkiu, o ne teisiškai ginama vertybe.

„...Pilielinės visuomenės narys turi teisę kreiptis į teismą ir pareigą stoti prieš teismą, ir savo ginčijamą teisę gauti tik teisme. ...“¹.

Lietuva kaip viena iš Europos Sąjungos narių savo Konstitucijoje teisinėje sistemoje įtvirtina pagarbos žmogaus teisėms teises garantijas. Lietuvos Respublikos Konstitucija numato teisę kreiptis į teismą. Atkreiptinas dėmesys, kad teisė į teismą savo apimtimi yra gerokai siauresnė, nei teisė į teisingą teisinį procesą, tačiau neužtikrinus pirmosios nebus įmanoma ir antroji. Tai ne kartą savo nutarimuose yra pabrėžęs ir Lietuvos Konstitucinis Teismas.

Šio magistro baigiamojo darbo tema: „Teisė į teisingą teisinį procesą konstitucinio teismo jurisprudencijoje. Teisės į teisingą teisinį procesą tema bandoma atskleisti per Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintą teisę į teismą, kuri nagrinėjama visame darbe. Darbas suskirstytas į keturis pagrindinius skyrius. Pirmasis skyrius skirtas žmogaus teisių įgyvendinimui

---

¹ Hegel G.W.F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius. 2000, P. 333.

demokratinėje visuomenėje, trumpai apžvelgiant jų istorinę raidą ir teisinį įtvirtinimą. Antrajame skyriuje nagrinėjama teisės į teisingą teismą sąvoka ir jos pagrindiniai elementai Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos aspektu, bei atsižvelgiant į jų įtvirtinimą Lietuvos teisinėje sistemoje. Trečiasis skyrius skiriamas teisės į teisingą teisinį procesą sampratos lyginamajai analizei, t.y. analizuojama teisės į teisingą teisinį procesą sampratos interpretavimas Lietuvos Konstitucinio, Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismų praktikoje teisės į teismą aspektu. Darbas baigiamas ketvirtu skyriumi, kuriame apžvelgiama Latvijos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo jurisprudencija teisės į teisingą teisinį procesą aspektu.

Temos naujumas ir aktualumas. Teisė į teisingą teisinį procesą konstitucinio teismo jurisprudencijoje mažai nagrinėta tema - yra aptarti tik atskiri šios temos aspektai, be to, nėra lyginama su kitų valstybių konstitucinės kontrolės institucijų praktika. Lyginant ir analizuojant Lietuvos Konstitucinio Teismo ir kitų valstybių konstitucinės kontrolės institucijų jurisprudenciją galima išvelgti naujų teisės į teisingą teisinį procesą interpretavimo aspektų. Šių aspektų atskleidimas yra aktualus ir įdomus šiandieninei visuomenei.

Darbo objektas. Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas – teisės į teisingą teismo procesą įtvirtinimas Lietuvos Konstitucinio Teismo ir kai kurių kitų valstybių konstitucinės kontrolės institucijų jurisprudencijoje. Išanalizavus šios teisės interpretavimą Konstitucinių teismų praktikoje bus siekiama nustatyti esminius teisės į teisingą teisinį procesą aspektus.

Tyrimo tikslas. Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tyrimo objektą, šio darbo tikslas išanalizuoti ir nustatyti teisės į teisingą teismą įtvirtinimo Lietuvos Konstitucinio Teismo ir kitų valstybių konstitucinės kontrolės institucijų jurisprudencijoje teorinius ir praktinius aspektus.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant nustatyto tikslo iškeliami šie uždaviniai:

1. Apžvelgti žmogaus teisių įtvirtinimą demokratinėje visuomenėje.
2. Išanalizuoti teisės į teisingą teismą sampratą ir atskleisti jos pagrindinius elementus bei jų tarpusavio ryšį.
3. Aptarti teisės į teisingą teismą interpretavimą Lietuvos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktikoje.
4. Apžvelgti, kaip teisė į teisingą teismą atsispindi Latvijos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo jurisprudencijoje.

Hipotezė. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atsispindi tokia asmens teisės į teisingą teisinį procesą samprata, kuri dera su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintais minimaliais asmens teisių

apsaugos standartais. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teisės į teisingą teisinį procesą apimtis yra platesnė, negu Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, taip pat Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo jurisprudencijoje.

Tyrimo metodai. Magistro baigiamajame darbe, siekiant visapusiškai ištirti analizuojamą temą, naudojami teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Rašant magistro baigiamąjį darbą taikomas lyginamasis metodas.

Remiantis indukcijos metodu, aptarus teorinius ir praktinius temos aspektus daromos apibendrintos išvados.

Taikytas empirinis jurisprudencijos ir teisinių dokumentų analizės metodas, kuriuo remiantis nustatomos esminės teisės į teisingą teisinį procesą sąlygos.

Šaltiniai. Pagrindiniai šio magistro baigiamojo darbo šaltiniai – Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismų praktika, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija bei Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo sprendimai, taip pat įvairūs moksliniai straipsniai bei kita teisinė literatūra.

1. ŽMOGAUS TEISĖS IR DEMOKRATINĖ VISUOMENĖ

Žmogus gimsta turėdamas tam tikras teises ir laisves ir nuo to, kaip valstybė jas traktuoja, t.y. ar žmogaus teisės toje valstybėje yra pripažįstamos vertybe, priklauso valstybės padėtis šiandieninėje tarptautinėje visuomenėje.

“Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai.”

Ši principinė nuostata, orientuojanti į prigimtinių žmogaus teisių supratimą, įtvirtinta Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje.²

Turbūt seniausias teisės šaltinis, kuriame įtvirtintos žmogaus prigimtinių teisės yra Romėnų teisė. Šio termino atsiradimą romėnų teisėje lėmė graikų filosofija. Klasikinio laikotarpio Romos teisininkai tikėjo, kad gyvenimo tvarka yra pagrįsta amžinu, nekintamu, protingu ir besąlyginiu sveiko proto kriterijumi. Teisininko užduotis buvo rasti ir įtvirtinti sveiko proto taisyklės, kurios yra nekintamos, taigi tinkamos visiems laikams ir visoms tautoms. Seniausi romėnų teisiniai šaltiniai buvo papročiai, o įstatymų pagrindą, kaip ir daugelyje valstybių, sudarė žmogaus prigimtine laisvė ir jos suteiktos prigimtinių teisės - teisė į gyvybę, teisė į nuosavybę, kilnojimosi teisė. Garsusis romėnų teisininkas Ciceronas štai kaip išreiškia mintis apie prigimtine teisę – “... Vis dėlto yra tikrasis įstatymas, teisingas protas, - atitinkantis prigimtį, galiojantis visiems, nekintamas ir amžinas, įsakmiai raginantis atlikti pareigas, draudimais atgrasantis nuo piktadarysčių. Tačiau jo nurodymus ir draudimus visada vykdo dori žmonės, o nedorėliai jų niekada nepaiso. Neleistina pakeisti šį įstatymą kitu, negalima pakeisti ir kurios nors jo dalies, neįmanoma jo panaikinti viso ištiesai. Nei senato, nei tautos negalime būti nuo šio įstatymo atleisti, ir nereikalingas yra kitas jo aiškintojas ar interpretuotojas; nebus tas įstatymas vienoks Romoje, kitoks Atėnuose, vienoks dabar, kitoks vėliau, bet visas tautas visais laikais saistys vienas, amžinas ir nekintamas įstatymas, vienas bus ir tarsi bendras visų mokytojas ir valdovas Dievas, šio įstatymo kūrėjas, aiškintojas, leidėjas; kas jam nepaklus, bėgs pats nuo savęs ir, paniekinęs žmogaus prigimtį, taip pat kartu patirs aukščiausią bausmę, net jei išvengtų viso kito, kas laikoma bausmėmis...”³.

Romos visuomenėje teisės kultas buvo aukščiausioje stadijoje. Besąlygiškas paklusimas įstatymams buvo ne tik kiekvieno romėno pareiga, bet ir garbės reikalas. Romėnų teisė suvaidino unikalų vaidmenį ne tik Europos, bet ir pasaulio teisės istorijoje. Teisė, kurios pagrindą sudarė

² Vadapalas V. Tarptautinės teisės. Bendroji dalis. Vilnius. 1998. P. 235.

³ Mikulėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius. 1999. P. 33.

prigimtinės teisės ir tautos papročiai, tapo tobuliausia pasaulio teisės sistema, pasižyminčia vientisumu ir išbaigtumu.

Šiuolaikinėje visuomenėje prigimtinės teisės taip pat pripažįstamos vertybe, nors dažnai minėtoms teisėms apibrėžti vartojami kiti terminai, pvz.: žmogaus teisės, žmogaus prigimtinės teisės, pagrindinės teisės ir laisvės, pilietinės laisvės ir pan., nors dažniausiai reiškiančios tą patį ir vartojamos kaip sinonimai. Šiuolaikinė prigimtinės teisės doktrina į žmogaus teises žvelgia, kaip į neatskiriamas nuo individo teises, kurių ištakos – protas, žmogaus prigimtis. Dabartiniu metu dominuoja prigimtinė žmogaus teisių samprata, įtvirtinta JTO Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 str.” ... Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai...”⁴. Minėtame dokumente buvo pirmą kartą paskelbtas tarptautinis žmogaus teisių katalogas, apimantis pilietines, politines, socialines, ekonomines ir kultūrinės teises.

Iki 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos paskelbtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos žmogaus teisių užtikrinimas buvo traktuojamas kaip “kiekvienos valstybės vidaus reikalas”, o tarptautinė teisė gynė tik užsieniečių teises, todėl vienu iš svarbiausių tarptautinės teisės tikslų žmogaus teisių apsaugos srityje tapo siekis “...apginti individą nuo jo pilietybės valstybės savivalės ir sukurti žmogaus orumą atitinkančias egzistavimo sąlygas...”⁵. Taigi minėta deklaracija be socialinių teisių įtvirtino klasikines teises “... visiems žmonių giminės nariams...”⁶, kurių pagrindu “...individui buvo suteiktas tarptautinės teisės subjekto statusas...”⁷.

1948 m. kovo 17 d. susitikime Briuselyje penkių valstybių (Belgijos, Prancūzijos, Liuksemburgo, Nyderlandų karalystės ir Jungtinės Karalystės) atstovai paskelbė asmens laisvės, konstitucinių tradicijų bei teisinės valstybės principų idėjas taip pritardami Jungtinių tautų Organizacijos tikslams ir idealams, kurie 1949 m. balandžio 4 d. buvo išdėstyti Šiaurės Atlanto susitikime, kai “... valstybės pripažino visuotinės gerovės, laisvės idėjas, pagrįstas demokratijos ir teisinės valstybės principais...”⁸.

1949 m. gegužės 5 d. buvo pasirašytas Europos Tarybos Statutas, kuris sukūrė naują instituciją, įkūnijusią “naujosios Europos idėją”. Minėto dokumento 3 straipsnyje apibrėžta teisinės valstybės idėja, sudarė sąlygas valstybių vidaus teisėje garantuoti pagrindines žmogaus teises ir laisves⁹. Europos Taryba - regioninė organizacija tapo atvira visoms demokratinėms

---

⁴ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrickaitė S., Žylys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius. 2002. P. 275.

⁵ Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. Vilnius. 1995. P. 14.

⁶ Ten pat, P. 16.

⁷ Ten pat.

⁸ Ten pat, P. 17.

⁹ Ten pat.

valstybėms bendrija, tačiau tik toms, kurios vadovaujasi teisėtumo principais ir gerbia pagrindines žmogaus teises ir laisves¹⁰.

Bene svarbiausias Europos Tarybos laimėjimas buvo 1950 m. lapkričio 4 d. pasirašyta Europos žmogaus teisių konvencija įsigaliojusi 1953 metais kai ją ratifikavo dešimt iš trylikos pasirašiusių valstybių. Europos žmogaus teisių konvencija buvo Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos ir Amerikos žmogaus teisių ir pareigų deklaracijos, kurių pagrindą sudarė žmogaus prigimtinių teisių ir laisvių apsauga išdava. Tai pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje kodifikuotos žmogaus teisės – "... iš abstrakčių principų [...] buvo paverstos konkrečiais teisiniais įsipareigojimais, kurių vykdymo kontrolė pavesta specialiai sukurtoms tarptautinėms institucijoms..."¹¹. Konvencijos tikslas – užtikrinti pagrindines politines ir pilietines žmogaus teises. Žmogaus teisės Vakarų demokratiname pasaulyje po Antrojo pasaulinio karo atsirado kaip atsvara valdžios ar visuomenės interesų persvarai viešajame gyvenime. Galima aiškiai konstatuoti, kad Antrasis pasaulinis karas galutinai sukompromitavo iki tol ypač kontinentinėje Europoje vyravusią valstybės primato prieš asmenį sampratą, kuri buvo palanki autoritariniams režimams atsirasti ir genocidams bei holokaustams pateisinti. Taigi po karo tiek politikai, tiek visuomenė apskritai suprato, kad reikia rasti kitą bendro sugyvenimo demokratinėje valstybėje paradigmą, kuri galėtų užkirsti kelią dviejų pasaulinių karų žiaurumams. Taip buvo „atrasta“ žmogaus teisių (apsaugos) idėja, ne valstybę, bet asmenį laikanti demokratinės visuomenės pagrindu. Būtina pažymėti, kad ši žmogaus teisių idėja yra suformuluota ne tik kaip visuotinė, bet ir kaip „neatimama“ arba „prigimtinė“ teisė, t.y. – esanti pačioje žmogaus prigimtyje¹².

Lietuvoje žmogaus teisių doktrina klostėsi kaip europinės žmogaus teisių kultūros dalis, grindžiama prigimtinių teisių nuostatomis. Dar Pirmojo Lietuvos Statuto preambulėje buvo nurodoma, kad Statutas skirtas visiems pavaldiniams, kokio luomo jie bebūtų, taip pat įtvirtinta, kad visi turi būti teisiami pagal vieną rašytinę teisę ir pan. Prigimtinių teisių vertybės buvo puoselėjamos Vilniaus universitete, kur dėstyta Prigimtinė teisė.

1922 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos žmogaus teisių nuostatos atitinka to meto Europos valstybių tradicijas, kurių susiformavimui didelę įtaką padarė Mykolo Romerio darbai, bandę sugrąžinti Lietuvą prie Europos valstybių konstitucinių tradicijų. Piliečių teisinei padėčiai reglamentuoti, šiame dokumente, buvo skirtas specialus skyrius, kuris yra tradicinis pagal to metu konstitucinę doktriną bei siejamas su Prancūzijos Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos nuostatomis.

1992 m. atkurtos Nepriklausomos Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo rengiama atsižvelgiant į pagrindinius Jungtinių Tautų Organizacijos ir Europos Tarybos dokumentus,

¹⁰ Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. Vilnius. 1995, P. 17.

¹¹ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas. 1998, P. 247.

¹² Vaičaitis. V. A. Žmogaus teisės valdžių padalijimo kontekste // Bernardinai.Lt (Interneto dienraštis), 2008-10-28.

atitinkančius žmogaus teisių reikalavimus. Konstitucijos Preambulė tiesiogiai neapibrėžia pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, „...tačiau teisingos visuomenės bei teisinės valstybės kūrimas ir egzistavimas neatsiejamas nuo pagarbos žmogaus teisėms ir nuo jų apsaugos...“¹³. Konstitucijos 1-asis straipsnis skelbia, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“¹⁴, o pagrindinis demokratinės ir teisinės valstybės sampratos komponentas yra efektyvi Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių apsauga. Pagrindinėmis demokratijos vertybėmis pripažįstama įstatymo viršenybė ir pagarba žmogaus teisėms.

Konstitucijos 18 straipsnio nuostatos, skelbiančios, kad žmogaus teisės ir laivės yra prigimtinės, „... yra tiesioginis prigimtinės žmogaus teisių apsaugos teorijos atspindys...“¹⁵.

Žmogaus teisių apsaugai didelės reikšmės turi Konstitucijos 29 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios visų asmenų lygybės prieš įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus principą bei uždraudžiantis diskriminaciją. Minėtas straipsnis skelbia, kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir tikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“.

Konstitucijos II skirsnio nuostatos įtvirtina pagrindines žmogaus pilietines, politines ir ekonomines teises, bei nustato žmogaus pareigas, kas reiškia, kad „... įgyvendindamas savo teise ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.“¹⁶.

Konstitucijos nuostatos taip pat įtvirtina asmens laisvės ir neliečiamybės principą, pabrėžia privataus gyvenimo bei būsto neliečiamybę, įtvirtina asmens procesines garantijas, numato įsitikinimų ir jų reiškimo laisvę, minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę, asociacijų bei taikių susirinkimų laisvę, nustato kitas politines, socialines ir ekonomines laisves.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintos visos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, kurios yra įtvirtintos atitinkamuose universaliuose ir regioniniuose tarptautiniuose dokumentuose, kas reiškia, kad Lietuvos Respublika savo pagrindiniame įstatyme bei kituose teisės aktuose aiškiai pabrėžia pagarbą išvystytiems universaliems bei regioniniams žmogaus teisių apsaugos standartams, kurių įtvirtinimas Lietuvos teisėje turėtų palengvinti šių nuostatų įgyvendinimą vidaus teisėje.¹⁷

---

¹³ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. Vilnius: Gairės. 2005, P. 19.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁵ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. Vilnius: Gairės. 2005, P. 19.

¹⁶ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. Vilnius: Gairės. 2005, P. 21.

Kiekvienos demokratinės visuomenės pagrindas privalo būti Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos skelbiamos idėjos, kurios pabrėžia, kad kiekvieno žmogaus teisės neatskiriamos nuo jo asmenybės, savo teises žmogus įgyja gimstant ir niekas neturi teisės nepagrįstai jų riboti. Žmogaus teisės yra visuomeninės vertybės – laisvė, imunitetai ir privilegijos, kurių gali reikalauti žmogus „kaip savo teisės“ kiekvienoje visuomenėje, kurioje jis gyvena¹⁸.

2. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISMĄ SAŲVOKA IR PAGRINDINIAI ELEMENTAI

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtindama prigimtines žmogaus teises ir laisves, įtvirtina ir asmens procesines garantijas, užtikrinančias įstatymais suteiktų teisių ir laisvių gynimo galimybę. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis skelbia, kad „asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“. Tai asmens teisė kreiptis į teismą su skundu ar prašymu norint apginti pažeistą interesą ir teismo pareiga šį prašymą išnagrinėti, priimti teisingą, teisėtą ir motyvuotą sprendimą. Teismas yra valstybės institucija, kuriai vienintelei įstatymu suteikta teisė ir pareiga vykdyti teisingumą, tai numato Konstitucijos 109 straipsnis, be to, minėtas straipsnis įtvirtina nuostatą, kad teismai ir teisėjai, vykdydami teisingumą yra nepriklausomi ir nagrinėdami bylas klauso tik įstatymo. Šiuo atveju įstatymai neturi prieštarauti pagrindiniam šalies įstatymui, t.y. Konstitucijai, nes kaip numato Konstitucijos 110 straipsnis „teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai“¹⁹, o tais atvejais „kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją“²⁰. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis numato asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisę į viešą ir teisingą nepriklausomo ir nešališko teismo bylos nagrinėjimą. Be to, minėto straipsnio pirmoji dalis įtvirtina nuostatą, kad asmuo laikomas kaltu padarius nusikaltimą tik kai jo kaltė yra įrodyta įstatymų nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendis, šia nuostata konstitucijoje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, kur yra preziumuojamas asmens nekaltumas. Konstitucijos 29 straipsnis įtvirtina visų lygybę prieš įstatymą ir numato kad „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“²¹. Kaip matome, Lietuvos Respublikos Konstitucija tiesiogiai neįtvirtina teisės į teisingą teisinį

¹⁸ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas. 1998. P. 235.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²⁰ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

procesą, tačiau ši teisė kyla iš „... Konstitucijoje įtvirtintos atviros, darnios visuomenės imperatyvo, prigimtinio teisingumo ir konstitucinio teisinės valstybės principo, ir iš teismui priskirtų įgaliojimų vykdyti teisingumą...“²². Be to, reikia pripažinti, kad Lietuva yra ratifikavusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir kitus tarptautinius dokumentus, kurie įtvirtina asmens teises ir laisves, be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „... Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui...“²³.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis, kaip tik įtvirtina teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Pastarojo straipsnio 1 punktą įtvirtina nuostatas, kad sprendžiant tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų ar jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimą, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas²⁴. Taigi minėtasis straipsnis garantuoja teisę į objektyvų teisminį nagrinėjimą nustatant asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareiktą baudžiamąjį kaltinimą. Konvencijos 6 straipsnio 2 ir 3 punktai yra taikomi baudžiamojo proceso atžvilgiu – antrasis punktas įtvirtina nekaltumo prezumpciją, trečiasis - detalizuoja asmeniui kaltinamam nusikaltimo padarymu suteikiamas minimalias garantijas.

Apibendrinant reiktų pasakyti, kad norint apibrėžti teisės į teisingą teisinį procesą arba teisės į teisingą teismą sąvoką, reiktų išskirti keletą svarbiausių elementų, kurių egzistavimas arba tinkamas įtvirtinimas teisinėje sistemoje teisę į teisingą teismą daro ne tik deklaruojama bet ir realia. Šie pagrindiniai sudedamieji elementai būtų – šalių lygybės principas, įstatymų tvarka sudarymas nepriklausomas ir bešališkas teismas, įmanomai trumpiausias laikas, viešas nagrinėjimas, nekaltumo prezumpcija, kuriuos reiktų aptarti plačiau.

2.1. Lygiateisiškumo principas

Asmens teisė kreiptis į teismą kai jo teisės ir laisvės pažeistos yra konstitucinis teisminės gynybos prioriteto ir universalumo principas, kurio veiksmingumas tiesiogiai siejasi su

---

²² Sinkevičius V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis), 2006, Nr. 2, P. 250 – 286.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105.

²⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.

konstituciniu principu „teismui visi asmenys lygūs“²⁵. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“²⁶, yra sudedamoji asmenų lygybės principo dalis. Be to, asmenų lygybės principas toliau įtvirtinamas 29 straipsnio 2 dalyje, nustatančioje draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu²⁷.

Konstitucijoje įtvirtintas lygybės principas detalizuojamas teismo procesą reglamentuojančiuose įstatymuose nustatant šalių procesinį lygiateisiškumą, pvz: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 31 straipsnis, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau tekste – CPK) 17, 42 straipsniuose, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau tekste – BPK) 6, 44 straipsniuose, Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau tekste – ATPK) 6, 51 straipsniuose ir pan. nustatant asmenų lygybę įstatymui ir bylą nagrinėjančiai institucijai. Byloje dalyvaujantys asmenys turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, daryti iš jos išrašus, nuorašus, kopijas, pareikšti nušalinimus, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimų kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, liudytojams ir ekspertams, pareikšti prašymus, duoti paaiškinimus, pateikti savo argumentus ir samprotavimus, prieštarauti kitų dalyvaujančių byloje asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams²⁸. Taigi teismas negali nustatyti jokiems asmenims, nepriklausomai kokiai institucijai jie atstovauja, prioritetų ar išimčių. Jie visi turi lygias teises ir pareigas prieš teismą. Valstybė privalo vienodai gerbti kiekvieno piliečio teises ir laisves bei vienodai aktyviai jas ginti arba padėti įgyvendinti, „...žmogaus prigimtine teise būti traktuojamam vienodai su kitais saugo žmogaus laisvės sritį, nes iš esmės žmogus yra laisvas tiek, kiek yra lygus su kitais...“²⁹.

Šalių procesinio lygiateisiškumo principą sudaro keli esminiai elementai:

1. Teismas negali priimti sprendimo neišklausęs abiejų šalių;
2. Abiems pusėms turi būti garantuojamos vienodos tiesos įrodinėjimo priemonės: kas neleidžiama ieškovui, tas turi būti neleidžiama ir atsakovui, ir atvirkščiai.³⁰

Byloje dalyvaujančių asmenų teisinio lygiateisiškumo esmė yra asmenų lygybė teismui, o ne ginčą sprendžiančio teismo ir byloje dalyvaujančių asmenų lygybė. Šalių procesinės teisės yra

²⁵ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 277.

²⁶ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²⁷ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1996, Nr. 114-2643.

³⁰ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 278.

lygios ir tai labai svarbu, nes tik lygiateisės šalys gali lygiais pagrindais rungtis tarpusavyje. Be to, labai svarbu, kad šalių lygiateisiškumo būtų laikomasi viso proceso metu, t.y. visose proceso stadijose, kadangi nuo to priklauso ir kitų proceso principų įgyvendinimas. Lietuvos Aukščiausiasis teismas, nagrinėdamas bylas lygiateisiškumo principo aspektu yra konstatavęs, kad „lygiateisiškumas reiškia diskriminacijos, įvairių nepagrįstų privilegijų suteikimo tam tikroms asmenų kategorijoms draudimą. Lygiateisiškumas nereiškia, kad privalo būti patenkintas kiekvienas teismui pareikštas ieškinys. Ieškinio patenkinimas ar nepatenkinimas priklauso nuo ieškinio teisinio ir faktinio pagrįstumo. Lygiateisiškumo principas būtų pažeidžiamas tik tuo atveju, jeigu teismas atmestų ieškinį ne dėl jo teisinio ar faktinio nepagrįstumo, o dėl kitokių, asmenį diskriminuojančių, priežasčių, pavyzdžiui, motyvuodamas asmens lytimi, profesija, kalba, tautybe ir pan. O tai, kad ieškovo ieškinys buvo atmestas, negali būti vertinama kaip lygiateisiškumo principo pažeidimas, jei ieškinys buvo atmestas kaip nepagrįstas.³¹

Reikia paminėti, kad lygiateisiškumo principas yra taikomas ir kitiems proceso dalyviams, t.y. liudytojams, ekspertams, specialistams ir vertėjams.

Europos Žmogaus teisių teismas yra išnagrinėjęs keletą bylų, susijusių su šalių lygybės principo pažeidimo problema, pvz.: byloje *Neumeister prieš Austriją* Teismas nurodė, kad abi baudžiamojo proceso šalys turi būti atstovaujamos visose bylos nagrinėjimo stadijose; byloje *Bonisch prieš Austriją* Teismo buvo konstatuota, kad turi būti išklaudyti abiejų bylos šalių liudininkais pašaukti ekspertai ir pan.³²

Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta visų asmenų lygybė įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ir pareigūnams. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas įtvirtina *formalią* visų asmenų lygybę, įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, neleidžia asmenų diskriminuoti ir teikti jiems privilegijų, tačiau nepaneigia galimybės įstatymu nustatyti nevienodą (diferencijuotą) teisinį reguliavimą tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingose padėtyse, atžvilgiu. Konstitucinis asmenų lygybės principas nepaneigia pačios galimybės skirtingai traktuoti asmenis atsižvelgiant į jų statusą ar padėtį. Asmenų lygybės problema įstatymuose negali būti tinkamai išspręsta kiekvienu atveju neįvertinus to, ar pagrindai jų atžvilgiu yra nustatomi teisinio reguliavimo ypatumai.³³ Minėtos asmenų kategorijos, turinčios specialių pareigų visuomenei arba tie asmenys, kurie yra

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje J.Banevičius v. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra (bylos Nr. 3K-3-231/2000, kat. 40).

³² Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. Vilnius. 1995. P. 30.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 126-4816.

patys nepajėgūs net minimaliai garantuoti savo pagrindinių teisių ir laisvių sudaro būtinybę įstatymo pagrindu valstybės priemonėmis didinti minėtų asmenų teisių apimtį ir tai nėra valstybės vykdoma diskriminacija, arba privilegijų teikimas tam tikriems asmenims. Tai teisinis diferencijavimas – teisių apsaugos didinimas valstybės priemonėmis tiems asmenims, kurie patys objektyviai nepajėgia bent minimaliai užtikrinti savo pagrindinių teisių arba kurie vykdo specialiai, tik su jų asmeniu susijusias pareigas visuomenei. Tokios diferenciacijos teisėtumas remiasi žmogaus teisių prigimtiškumu, visuomenės solidarumo bei humanizmo pajauta, kas būdinga teisinei valstybei.³⁴ Be to kaltinamojo teisės ir pareigos baudžiamojame teisėje negali sutapti su liudytojo teisėmis ir pareigomis ir pan. Tačiau vienodą procesinį statusą turintiems asmenims negali būti trukdoma naudotis jiems priklausančiomis vienodomis teisėmis motyvuojant, priklausymu tam tikrai religijai, esama turtine padėtimi, išsilavinimo skirtumais ir pan.

Asmens lygiateisiškumas, gali būti traktuojamas kaip asmens teisnumas, kuris suteikiamas jam gimstant bei analogiškai vienodas teisnumas visiems juridiniams asmenims. Tai asmens veiklos „starto“ ir procedūrų lygybės teisė. Tačiau lygiateisiškumas, tai nėra visų subjektų lygybė, todėl yra galimi tam tikri kai kurių rūšių subjektų veiklos teisinio reglamentavimo ypatumai. Šie ypatumai gali būti susiję su teisinių santykių subjekto prigimtimi - viešasis ar privatusis asmuo, verslininkas ar vartotojas ir pan., bei jo vykdomos veiklos specifika. Lygiateisiškumo principas būtų pažeistas tada, jeigu „... tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skirta teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais būtų vertinama kitaip, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas vertinimas būtų objektyviai pateisinamas...“³⁵.

1993 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublika tapo Europos Tarybos nare ir tą pačią dieną pasirašė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją. 1994 m. vasario 11 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Nr. 233 sudaryta darbo grupė rengtis minėtos sutarties ratifikavimui. Šiai darbo grupei pavesta išanalizuoti šalies teisės sistemą ir pateikti pasiūlymus dėl Lietuvos įstatyminės bazės pakeitimų siekiant geriau realizuoti minėtos Konvencijos reikalavimus. Darbo grupei pateikus savo išvadas tarp daugelio siūlomų pakeitimų buvo pastebėjimas, kad Konvenciją bus galima ratifikuoti „... tik padarius tam tikras išlygas dėl Konvencijos 5 ir 6 straipsnio nuostatų ...“³⁶. Šeštame Konvencijos straipsnyje, darbo grupės nuomone, turėtų būti padaryta išlyga dėl procesinių garantijų procesuose dėl administracinių teisės pažeidimų, taip pat apeliaciniame ir kasaciniame procese. Be to darbo grupė nustatė, kad

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucijos Komentarai. 1 dalis. Teisės institutas. Vilnius. 2000, P. 218-219.

³⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia. 2001. P. 62.

³⁶ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Eugrimas. 2000. P. 131.

kai kurie Konvencijos ir jos protokolų straipsniai gali prieštarauti Lietuvos Respublikos Konstitucijai, o kadangi Konstitucijos 7 straipsnis numato, kad „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas prieštaraujantis Konstitucijai“³⁷, taigi Lietuva ratifikavusi minėtą sutartį negalės tinkamai vykdyti tarptautinių įsipareigojimų. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Respublikos Prezidentas dekretu Nr. 355 kreipėsi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį teismą su paklausimu dėl atskirų Konvencijos ir jos protokolų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tarp daugelio paklausime pateiktų prašymų nustatyti Konvencijos straipsnių atitiktį Konstitucijai buvo ir prašymas nustatyti, ar Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsniui. Paklausime konkrečiai buvo prašoma nustatyti, ar Konvencijoje draudžiama tik vadinamoji negatyvi diskriminacija, o Konstitucijos – ir „negatyvioji“, ir „pozityvioji“ (privilegijų teikimas) neprieštarauja viena kitai. Taip pat, paklausime išdėstyta nuomonė, kad Konvencijoje numatytas platesnis diskriminacijos draudimo pagrindų sąrašas, t.y. Konstitucijoje neminima odos spalva bei priklausymas tautinei mažumai³⁸. Išvadoje Konstitucinis teismas konstatavo, kad vadinamoji pozityvi diskriminacija negali būti traktuojama kaip privilegijų teikimas. Konstitucijos 37 ir 45 straipsniuose įtvirtintos tautinių mažumų narių teisės bei 39 straipsnyje nustatyta valstybės globa ir teikiama parama šeimoms auginančioms ir auklėjančioms namuose vaikus, bei lengvatos dirbančioms motinoms ir pan., yra visuotinai pripažintos specialios tam tikrai žmonių grupei būdingos teisės, būdingos ir Konvencijos taikymo praktikai. Konstitucinio teismo nuomone, kartu su bendra nediskriminacijos taisykle visa tai užtikrina pagrindinį principą - visų asmenų lygiateisiškumą, įtvirtintą Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje. Be to, Teismas pabrėžė, kad 29 straipsnio antroji dalis yra išvestinė iš pirmosios, nes neleidžia pažeisti lygiateisiškumo, o frazė „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų“ yra adekvati Konvencijos 14 straipsnio frazei „naudojimasis šios Konvencijos pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuojamas be jokio diskriminavimo“³⁹. Taigi Konstitucinis teismas konstatavo, kad Konvencijos 14 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2.2. Rungtyniškumo principas

Rungtyniškumo principas tiesiogiai nėra suformuluotas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau jau aptartas šalių lygiateisiškumo principas suponuoja rungtyniškumo

³⁷ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³⁸ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Eugrimas. 2000. P. 149.

³⁹ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Eugrimas. 2000. P. 149.

principą - teismo procese šalys lygiais pagrindais įrodinėja savo veiksmų teisėtumą. Be to, Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 34 straipsnis, įtvirtindamas bylų nagrinėjimo teismuose pagrindus numato, kad bylos visuose teismuose nagrinėjamos laikantis rungimosi principo.

Rungimosi principas yra viena iš teisėjo nešališkumo ir neutralumo, šalių lygiateisiškumo teismo procese įtvirtinimo garantijų. Rungimosi principo esmė yra lygiateisių šalių kova teismo procese, kur pats teismas (teisėjas) išlieka neutralus.

Rungimosi principo veikimą geriausia būtų išdėstyti atskleidžiant jo svarbiausius aspektus:

1. Įrodinėjimo dalykas yra ginčo šalių reikalas, t.y. ginčo šalys pačios nustato įrodinėjimo dalyką, kai tuo tarpu teismas negali peržengti ieškinio ribų.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas 2003 m. gegužės 21 d. nutartyje civilinėje byloje *A.Budrienė v. L.B.Audickienė* (bylos Nr. 3K-3-616/2003) išaiškino, kad teismas, priimdamas sprendimą, negali peržengti ieškinio ribų, t.y. negali keisti nei ieškinio dalyko (pavyzdžiui negali priteisti šaliai to, ko ji neprašo, arba priteisti daugiau, nei šalis prašo), nei ieškinio pagrindo (negali savo sprendime remtis tokiais faktais, kurių šalys teismui nenurodė, bei įrodymais, kurių byloje nėra).⁴⁰

2. Teismas sprendžia bylą tik vertindamas šalių nurodytus faktus ir jų pateiktus įrodymus. Rungimosi principas reiškia, kad įrodinėjimo dalyką byloje nustato ginčo šalys, teismas negali remtis šalių nenurodytais faktais ar ignoruoti jų nurodytų faktų. Konkrečiai tai įgyvendinama įstatymo nuostatomis ieškinio pareiškime nurodant aplinkybes, kuriomis grindžiami reikalavimai, kiekviena šalis turi įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, o teismas privalo įvertinti visus įrodymus visapusiškai, pilnai ir objektyviai išnagrinėjęs bylos aplinkybių visumą.

3. Teisėjas netiria faktų ir nerenka įrodymų savo iniciatyva. Kitaip sakant, ginčo šalys privalo nurodyti visas bylos aplinkybes ir jas įrodyti, o teismas, remdamasis šalių pateiktais įrodymais juos įvertina, konstatuota tam tikras bylos aplinkybes ir teisiškai kvalifikuoja tarp šalių susiklosčiusius teisinius santykius.

4. Teismas negali iškelti bylos savo iniciatyva. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad „...vienas iš dispozityvumo principo elementų yra tai, kad bylos nagrinėjimo dalyką nustato šalys, o teismas negali keisti nei ieškinio dalyko, nei pagrindo, teismas negali priteisti ieškovui tai, ko jis neprašė. Rungimosi principas nurodo, kad teismas turi spręsti bylą vertindamas tik

---

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje *A.Budrienė v. L.B.Audickienė* (bylos Nr. 3K-3-616/2003, kat. 18.3, 18.4, 36.1, 95.1).

šalių pateiktus faktus ir jų pateiktus įrodymus, bet negali iškelti bylos, savo iniciatyva pradėti rinkti įrodymus ar tirti bylos aplinkybes...“⁴¹.

5. Teismas negali priteisti šaliai to, ko ji neprašė. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėdamas bylą dėl rungimosi principo aspektų, nutartyje konstatavo, kad „...CPK 15 straipsnis įpareigoja teismą išaiškinti dalyvaujantiems byloje asmenims tik jų procesines teises ir pareigas, numatytas CPK 31, 35 ir kituose straipsniuose. Ši teismo pareiga nereiškia teismo pareigos nurodyti, kokius konkrečius reikalavimus, prašymus ar konkrečius gynimosi nuo pareikšto ieškinio būdus turi reikšti ar naudoti dalyvaujantys byloje asmenys konkrečioje byloje.“⁴²

Taigi rungimosi principas šalims teismo procese suteikia didelį aktyvumą, o teisėjui visišką pasyvumą. Proceso šalys rūpinasi tuo, kokius procesinius veiksmus atlikti visose proceso stadijose bei kontroliuoja įrodymų tyrimo procedūrą. Tuo tarpu teismui, o tiksliau teisėjui – neleidžiama atlikti šalių atžvilgiu jokių aktyvių veiksmų. Teismas gali spręsti ar tam tikri klausimai yra susiję su byla, siūlyti šalims patikslinti reikalavimus. Taip pat teismas privalo stebėti šalių vedamą procesą, vertinti šalių surinktus ir ištirtus įrodymus bei priimti galutinį sprendimą. Be to teismas dar turi pareigą kontroliuoti proceso eigą, t.y. užtikrinti tvarką posėdžio metu, spręsti tam tikrus procesinius klausimus bei šalių nesutarimus. Reiktų pažymėti, kad atsižvelgiant į tai, kad šalys pačios rūpinasi procesiniais veiksmais, ieško įrodymų (kontroliuoja įrodymų procedūrą) ir atlieka kitus procesinius veiksmus, procese labai svarbią vietą užima advokatai atstovaujantys ginčo šalių teisinius interesus, taigi realiai šalys lyg ir tampa nelygios, kadangi viena šalis pasisamdo gerą advokatą savo interesų gynimui, o kita ne, ir bylos baigtis priklauso ne nuo to, kuri šalis yra teisi, o nuo to – kurios interesus geriau atstovauja advokatas, kitaip tariant, kurios šalies finansinė padėtis yra geresnė.

Reikia pabrėžti, kad rungimosi principas nėra absoliutus, kadangi jo absoliutumas iššauktų teisingumo įgyvendinimo problemų, proceso ekonomiškumo stoką, bei tikrai neišvengtume bylų vilkinimo, o be to nebūtų galimybės apginti viešąjį interesą. Būtent dėl pastarųjų aplinkybių rungimosi principas turi išimčių, t.y.:

1. Įstatymų numatytais atvejais teismas savo iniciatyva turi teisę rinkti įrodymus (pavyzdžiui ypatingos teisenos ir šeimos bylose, kur nėra ginčo dėl teisės, teismo vaidmuo nustatinėjant faktines bylos aplinkybes yra didesnis, nes ypatingojoje teisenoje galioja inkvizicinis arba „aktyvus“ teisėjo principas.

---

⁴¹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 313.

⁴² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 314.

2. Teismas gali kontroliuoti šalių procesinius veiksmus, taikyti jiems sankcijas bei nurodyti įrodinėjimo proceso trūkumas.
3. Įstatymo numatytais atvejais teismas gali peržengti ieškinio taip pat apeliacinio ar kasacinio skundo ribas. Galėjamą peržengti ieškinio ribas lemia viešojo intereso byloje buvimas. „...Viešojo intereso buvimas laikytinas tuo atveju, kai tarp šalių atsiradę teisiniai santykiai vienaip ar kitaip gali veikti kitų visuomenės narių ar visos visuomenės interesus...“⁴³.
4. Įstatymo numatytais atvejais teismas gali taikyti alternatyvų asmens teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą. Nagrinėdamas bylas dėl šeimos teisinių santykių, jeigu gali būti pažeisti vaikų interesai, teismas turi būti aktyvesnis, siekdamas juos apsaugoti. Tokiose bylose teismas, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaškęusias bylos aplinkybes, turi teisę rinkti įrodymus savo iniciatyva, priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, tačiau yra tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu. Be to darbo bylose teismas turi teisę taikyti alternatyvų darbuotojo teisių gynimo, būdą. Šią teisę teismas realizuoja nustatęs, kad nėra pagrindo tenkinti pareikštą ieškinio reikalavimą, bet yra pagrindas taikyti alternatyvų darbuotojo teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą.
5. Teismas gali, tam tikrais įstatymų numatytais atvejais privalo, inicijuoti civilinės bylos iškėlimą, savo iniciatyva įtraukti atsakovą į bylą (CPK 505 str.).

Rungimosi principas pažeidžiamas ir teismams kreipiantis į Konstitucinį teismą. Konstitucinio teismo išvada neretai nulemia bylos išsprendimą iš esmės, nors šalis, inicijavusi kreipimąsi į Konstitucinį teismą, galimybės dalyvauti šio teismo procese neturi⁴⁴.

Rungtyniškumas – tai viena iš teismo nešališkumo ir neutralumo bei šalių procesinio lygiateisiškumo garantijų, bei viena iš teisingo teismo proceso sąlygų.

2.3. Viešas bylos nagrinėjimas

Viešumas – tai dar vienas bendrasis teisės principas. Viešas bylos nagrinėjimas yra reikšmingas tuo, kad skatina teisėjus laikytis įstatymų, byloje dalyvaujančius asmenis įpareigoja

---

⁴³ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 318.

⁴⁴ Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius. 2005. P 25.

elgtis sąžiningai ir sakyti tiesą, drausmina kitus proceso dalyvius, užtikrina visuomenės teisinį informavimą bei sudaro sąlygas plėtoti teisės doktriną.⁴⁵

Viešo bylos nagrinėjimo principą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalis, bei 31 straipsnio 2 dalies nuostatos, suteikiančios teisę į viešą bylos nagrinėjimą asmeniui, kaltinam padarius nusikaltimą. Taip pat viešo bylos nagrinėjimo principas yra ištirtintas ir kituose įstatymuose: Teismų įstatymo 7, 38, 39 straipsniuose, Civilinio ir Baudžiamojo proceso kodeksuose, be to šis principas tiesiogiai yra įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje.

Teismo proceso viešumas yra suprantamas dvejopai siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme tai byloje dalyvaujančio asmens teisė asmeniškai ir tiesiogiai dalyvauti nagrinėjant bylą ir susipažinti su bylos medžiaga. Plačiąja prasme proceso viešumas yra suprantamas, kaip visuomenės teisė dalyvauti teismo procese, gauti ir skelbti informaciją apie bylą. Reikia pažymėti, kad posėdžių salėje gali būti ir stebėti teismo procesą bet kuris asmuo sulaukęs 16 metų, išskyrus tam tikras išimtis, be to visuomenei yra prieinama ir bylų medžiaga.

Viešumo principas yra taikomas teismo posėdžiams, pagal kurių visuose teismo posėdžiuose bylos yra nagrinėjamos viešuose teismo posėdžiuose (išskyrus įstatymų numatytas išimtis, kada byla turi būti nagrinėjama uždarame teismo posėdyje). Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Axen prieš Vokietijos federacinę Respubliką* konstatavo, kad viešumo reikalavimas taikomas visoms bylos nagrinėjimo stadijoms, įtakojančioms teisių ir pareigų ar baudžiamojo kaltinimo „nustatymą“. Byloje *Le Compte, Van Leuven ir De Meyere prieš Belgiją* Teismas pažymėjo, kad tiesė į viešą teisminį nagrinėjimą nebūtinai yra pažeidžiama tuo atveju, jeigu abi proceso šalys sutinka, kad byla būtų nagrinėjama uždarame teismo posėdyje.⁴⁶ Tačiau teismo sprendimo priėmimui šis principas netaikomas, kadangi teismo sprendimas visada yra priimamas sprendimų priėmimo kambaryje, kur gali būti tik bylą išnagrinėjęs teisėjas. Teismo sprendimų paskelbimui taip pat yra taikomas viešumo principas, jie skelbiami viešai Teismų įstatymo 39 straipsnyje numatyta tvarka. Tačiau, jei byla buvo nagrinėjama uždarame teismo posėdyje viešai skelbiama tik revoliucinė teismo sprendimo dalis, nors įstatymas numato ir kitas išimtis, t.y. įvaikinimo bylose neskelbiama ir revoliucinė dalis. Be to, viešumo principas taikomas ir bylos medžiagai, t.y. su išnagrinėtos ar vykdomosios bylos medžiaga turi teisę susipažinti bet kuris asmuo, nors įstatymas ir čia numato išimtis: kai byla nagrinėjama „už uždarų durų“, taip pat siekiant apsaugoti asmens privatų gyvenimą, valstybės, komercinę ar profesinę paslaptį ir pan., teisėjas savo iniciatyva arba byloje dalyvaujančių asmenų prašymu, priima nutartį dėl bylos medžiagos ar jos dalies neviešinimo. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija taip

⁴⁵ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 270.

⁴⁶ Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. Vilnius. 1995. P. 32.

leidžia daryti išimtis, kada teismo posėdžiai gali būti nevieši. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos išimtys, kai teismo posėdžiai gali būti nevieši bei numatytas konkretus baigtinis tokių atvejų sąrašas, t.y.:

- kai to reikalauja visuomenės moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesai demokratinėje visuomenėje;
- nepilnamečių interesai;
- bylos šalių privataus gyvenimo apsauga;
- kai, teismo nuomone, tai būtina dėl ypatingų aplinkybių, dėl kurių viešumas pažeistų teisingumo interesus.

Viešumo apribojimai gali būti leidžiami ir bylose, susijusiose su seksualiniu vaikų išnaudojimu, skyrybų atvejais, vertinant medicininius įrodymus ir kt. su tikslu apsaugoti bylos šalis bei užtikrinti liudininkų saugumą.⁴⁷

Šios išimtys yra pagrįstos „visuomenės moralės, viešosios tvarkos ar valstybės saugumo interesais demokratinėje visuomenėje bei nepilnamečių ar bylos šalių privataus gyvenimo interesais ir kitomis ypatingomis aplinkybėmis.“⁴⁸ Kaip jau minėta, Konvencija suteikia ypatingą apsaugą bylos šalių privataus gyvenimo interesams. Konvencija numato ne tik teismo posėdžio viešumo apribojimus siekiant apginti asmeninio gyvenimo interesus, bet teisę į privataus gyvenimo pagarbą, įtvirtinta atskirame Konvencijos 8 straipsnyje. Minėtame straipsnyje nustatyta, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas [...]. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis“. Nors teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti - Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje išvardintos išimtys, kada ši teisė gali būti ribojama, t.y., kai tai būtina demokratinės visuomenės valstybės saugumo, visuomenės apsaugos, ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ir nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti..

Taigi, grįžtant prie viešumo principo nagrinėjimo, matome, kad jis taip pat nėra absoliutus. Profesorius Pranas Kūris straipsnyje „Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą“ vertindamas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų atitiktį Lietuvos teisinėje normoms (dar prieš įsigaliojant naujesiems Civilinio ir Baudžiamojo procesų kodeksams) teigia, kad viešumo problema dažniausia yra susijusi su žodiniu procesu. Europos Žmogaus Teisių Teismas išaiškino, kad žodinis procesas baudžiamosiose bylose nebūtinai, kai apeliacinis teismas atmeta apeliaciją dėl

⁴⁷ Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. – Great Britain: Oxford university press, 2000.

⁴⁸ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005. P. 423.

netinkamo įstatymo taikymo (dėl teisės) arba kai atsisakoma patenkinti skundą motyvuojant, kad apeliuojantis asmuo nenurodė apeliacijos pagrindo. Tačiau jeigu apeliacinio teismo prašoma išnagrinėti ir fakto, ir teisės klausimus ir nustatyti, yra apelianto kaltė ar ne, žodinis nagrinėjimas privalomas.⁴⁹ Autorius teigia, kad Lietuvoje žodiškumas yra vienas pagrindinių bylos nagrinėjimo principo elementų įtvirtintas teismo proceso kodeksuose. Toliau, kalbėdamas apie viešumo taikymą teismo sprendimų skelbimui autorius cituoja Europos Žmogaus Teisių Teismą, jog reikalavimas sprendimą paskelbti viešai neturi būti aiškinamas pažodžiui (tiesmukiškai), laikant, kad sprendimas visada turi būti perskaitytas viešai. Pakanka taikyti kurią nors viešumo formą. Tam tikrais atvejais gali būti laikoma pakankamu, kai suinteresuotiems asmenims sudaryta galimybė susipažinti su sprendimu teismo raštinėje arba, jeigu apeliacija dėl teisės atmetama ir paliekamas galioti ankstesnis viešai paskelbtas sprendimas, pakanka šalis apie tai informuoti...⁵⁰.

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad viešo proceso tikslas – apsaugoti besibylinėjančius asmenis nuo slapto teisingumo vykdymo, kurio negalėtų stebėti visuomenė. Šis principas – vienas iš būdų, teikiančių galimybę išlaikyti pasitikėjimą teismais.⁵¹ Teismo proceso viešumas – tai viena iš tinkamo arba teisingo teismo proceso garantijų, kuriuo metu apsaugomi ne tik bylos šalių, bet ir visuomenės interesai. Tik viešo proceso metu galima įsitikinti, kad byla nagrinėjama sąžiningai ir procese užtikrinamas teisėtumas ir teisingumas.

2.4. Įmanomai trumpiausias laikas

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta teisė į teisingą teismą per įmanomai trumpiausią laiką (angl. *reasonable time*) nuostata. Lietuvos Respublikos Konstitucija pažodžiui šios nuostatos neįtvirtina, tačiau ji išplaukia iš Konstitucijos 28 straipsnio, kuris skelbia, kad įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių⁵², taigi Konstitucija draudžia asmenims piktnaudžiauti savo teisėmis ir taip varžyti kitų asmenų subjektines teises. Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis pasireiškia įvairiai, pvz.: kada teismui pareikštas aiškiai nepagrįstas

⁴⁹ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia.- 1996, Nr. 3, P. 4-5; 12-13.

⁵⁰ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia.- 1996, Nr. 3, P. 4-5; 12-13.

⁵¹ Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia.- 1996, Nr. 3, P. 4-5; 12-13.

⁵² Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

ieškiny; be pateisinamos priežasties neatvykstama į teismo posėdį; iš karto nepateikiami visi reikalingi įrodymai; nepagrįstai vilkinama byla ir pan. Kiti šalies įstatymai detalizuodami Konstituciją taip pat įtvirtina teisės į teismą per įmanomai trumpiausią laiką nuostatą, pvz.: BPK 1 straipsnis įtvirtina greitą teismo procesą bei 2, 44 ir 176 straipsniai nustato, kad ikiteisminis ir teismo procesas turi būti vykdomi per įmanomai trumpiausią laiką, CPK 7, 72, 142 ir kt. straipsnių normos įtvirtina proceso koncentracijos arba operatyvumo principą atitinkantį Konvencijoje numatytą teisę į bylos išsprendimą per įmanomai trumpesnę laiką.

BPK įtvirtintas greito proceso principas reiškia, kad kelias nuo nusikalstamos veikos padarymo iki jos atskleidimo ir sankcijos pritaikymo turėtų būti kuo trumpesnis. Europos Žmogaus Teisių Teismas baudžiamųjų bylų atžvilgiu nustatė, kad laiko atskaitos pradžia yra momentas, kai „kompetentinga institucija praneša asmeniui, kad jis yra įtariamas padaręs kriminalinį nusikaltimą, pvz. byloje *Deweer prieš Belgiją* .

Greitumo reikalavimas įpareigoja teisėsaugos pareigūnus bei teismus visus procesinius veiksmus atlikti ir sprendimus priimti kaip įmanoma greičiau, bet ne žmogaus suvaržymo sąskaita. *Byloje Eckle prieš Vokietijos Federacinę Respubliką* (1982 m.), kurioje teisminiai nagrinėjimai tesėti septyniolika ir dešimt metų Europos Žmogaus Teisių Teismas pateikė reikalavimą „išsiaiškinti, ar buvo iš esmės paveikta įtariamojo padėtis“, t.y. tą patį kriterijų, kuo remiantis nustatoma, ar pareiškėjas yra kaltinamas padaręs nusikaltimą. Taip pat bylose *De Cubber prieš Belgiją* (1984 m.) ir *Guincho prieš Portugaliją* (1984 m.) Teismas atmetė vyriausybių pateikiamus argumentus, kad „įmanomai trumpiausio laiko“ sąlygos nesilaikymą galima pateisinti personalo trūkumu ar administracinio pobūdžio nesklaidumais.⁵³

Reikia pažymėti, kad ir paskirtos bausmės tikslai yra geriausia pasiekiami, kai ji skiriama greitai po nusikalstamos veikos padarymo. Be to, kuo trumpesnis procesas, tuo didesnė tikimybė, kad byloje bus priimtas teisingas sprendimas, nes yra didesnė galimybė įvertinti visus bylos įrodymus, kurie laikui bėgant gali netekti įrodomosios vertės.

Koncentracijos principas, įtvirtintas CPK, apima proceso operatyvumą ir ekonomiškumą. Proceso koncentracija siekiama racionalaus proceso pagreitinimo, sutrumpinimo, teismo darbo krūvio sumažinimo bei bereikalingų procesinių veiksmų nagrinėjant bylą atsisakymo. Koncentracijos principo esmė – subjektinių teisių gynyba kiek įmanoma operatyviau, su kuo mažesniais valstybės ir byloje dalyvaujančių asmenų kaštais.

Proceso koncentracijos yra siekia dviem būdais: įgyvendinant procesinės medžiagos koncentraciją bei įgyvendinant procesinių veiksmų koncentraciją.

Reiktų paminėti, kad CPK koncentracijos principo įgyvendinimui yra nustatytos konkrečios priemonės, pvz.: nustatyta teismo ir šalių pareiga užkirsti kelią proceso vilkinimui ir

---

⁵³ Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. Vilnius. 1995. P. 31.

siekti, kad būtų byla būtų išnagrinėta viename teismo posėdyje; vietoj konkrečių bylos išnagrinėjimo terminų įtvirtinta bendra teismo pareiga užtikrinti kuo greitesnę bylos išsprendimą, siekiant užkirsti kelią bylos vilkinimui; tik tam tikroms bylų kategorijoms nustatytas pasirengimo bylos nagrinėjimui ir bylos išnagrinėjimo terminas; nustatyti procesiniai terminai tam tikriems procesiniams veiksams atlikti.

Įmanomai trumpesnio laiko sąvoka arba protingo termino sąvoką sunku apibrėžti laike ir nustatyti, kur baigiasi protingas ir prasideda „neprotingas“ laiko tarpas. Reikia pažymėti, kad Europos valstybėse bylų nagrinėjimo terminai labai skirtingi, ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai labai įvairūs – kai kuriose bylose pripažinta, kad šešerių ar aštuonerių metų terminai bylai išspręsti neprotingai ilgai, tačiau yra bylų, kai penkiolikos metų terminas nelaikomas neprotingai ilgu, nes dėl to buvo ir pareiškėjų kaltės. Kad Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas protingo termino sąvoką (angl. *reasonable time*) sąvoką, nurodė keturis kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti, sprendžiant ar terminas yra protingas – tai bylos sudėtingumas, pareiškėjo elgesys, kompetentingų institucijų elgesys ir pareiškėjo interesų esmė.⁵⁴

Reikia paminėti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas skundus dėl bylų trukmės tinkamumo nagrinėja daug dažniau nei bylas dėl kitų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatų.⁵⁵ Per ilgą bylos nagrinėjimą, kai nėra įgyvendinamas bylos nagrinėjimo per įmanomai trumpiausią laiką principas, visada reiškia žmogaus teisių pažeidimą. Toks procesas negali būti tinkamas ir užtikrinantis asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą apskritai. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė „bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką“ gali būti sugretinama su Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „kiekvienas sulaikytasis ar suimtas [...] turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, [...], ir turi teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką“. Tačiau ši teisė, įtvirtinta penktajame straipsnyje, taikoma tik baudžiamajame procese sulaikytiesiems, o Konvencijos 6 straipsnio nuostatos „per įmanomai trumpiausią laiką“ taikymo sritis yra kur kas platesnė, nes taikoma ne tik baudžiamajame procese, bet taip pat ir civiliniame, be to baudžiamosiose bylose tai liečia tiek sulaikytus kaltinamuosius, tiek esančius laisvėje.⁵⁶

Teisės į teisingą teismą per kuo trumpiausią laiką taikymas Lietuvoje taip pat yra problematiškas. Ši teisė yra viena iš svarbiausių siekiant įgyvendinti asmens teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą. Su teisės į teisingą teismą per kuo trumpiausią laiką taikymo problema Lietuva dažnai susiduria ikiteisminio bei teismo nagrinėjimo procesuose. Pavyzdžiui byloje *Grauslys prieš Lietuvą*, Europos žmogaus teisių teismas be kitų pažeidimų

⁵⁴ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005. T. I. P. 400.

⁵⁵ Jacobs and White. European Convention on human rights. Great Britain: Oxford university press. P. 167.

⁵⁶ Jacobs and White. European Convention on human rights. Great Britain: Oxford university press. P. 166.

nustatė ir Konvencijos 6 straipsnio teisės į teismą per kuo trumpiausią laiką pažeidimą. Teismas pabrėžė, kad kiekvienu atveju būtina spręsti klausimą dėl suėmimo laiko teisėtumo Konvencijos 5 str. 3 d. ir 6 str. 1 d. požiūriu. Todėl sprendžiant klausimą dėl suėmimo teisėtumo ir teisės į teisminį nagrinėjimą per priimtina laiką, reikia atsižvelgti į tokias aplinkybes kaip padaryto nusikaltimo sudėtingumą ir apimtį; bylos tyrimo eigą atitinkamose instancijose; paties suimtojo elgesį procese įvertinant jo pabėgimo aplinkybes; ar tas asmuo gali veikti procesą ir kitus asmenis, ar šio asmens paleidimas kelia grėsmę viešėjai tvarkai ir t.t.⁵⁷

2.5. Nekaltumo prezumpcija

„... Nekaltumo prezumpcija yra pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, viena iš svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių garantijų...“⁵⁸. Tai viena iš pagrindinių teisių, nustatytų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje.

Nekaltumo prezumpcija numatyta Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje, kur skelbiama, kad kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą. Lietuvos Respublikos Konstitucija taip pat įtvirtina nekaltumo prezumpciją, 31 straipsnio 1 dalis skelbia, kad „asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“⁵⁹.

Nekaltumo prezumpcija gali pasinaudoti tik toks asmuo, kuris yra kaltinamas padaręs nusikaltimą. Europos Bendrijų Komisijos Žaliojoje knygoje skelbiama, kad, kaltinamasis turi būti laikomas nepadariusiu nusikaltimo, kol valstybė, t. y. jos baudžiamojo persekiojimo institucijos, nepateikia pakankamai nepriklausomam ir nešališkam teismui reikalingų įrodymų, kad jis yra kaltas. Nekaltumo prezumpcija „reiškia [...], kad teismo nariai negali pradėti teismo, iš anksto manydami, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą, kuriuo jis kaltinamas“. Kol teismas nenustatė kaltinamojo kaltės, jis neturėtų teismo sprendimu būti paskelbtas kaltu. Jam neturėtų būti skiriamas kardomasis kalinimas, jei tam nėra esminių priežasčių. Jei kardomasis kalinimas jam skiriamas, jam turėtų būti taikomos tokios kalinimo sąlygos, kurios yra suderinamos su jo numanomu nekaltumu. Pareiga įrodyti jo kaltę tenka valstybei ir bet kokia abejonė yra naudinga

⁵⁷ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005. P. 426.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 19 straipsnio 8 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 10 d. nutarimu Nr. 436 „Dėl ginklų ir šaudmenų apyvartą reglamentuojančių taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Medžioklinių ginklų apyvartos taisyklių 14.9 ir 57.2 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2001, Nr. 33-1108.

⁵⁹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

kaltinamajam. Jam turėtų būti suteikta galimybė nesutikti atsakyti į klausimus. Apskritai iš jo neturėtų būti reikalaujama, kad jis duotų prieš save parodymų. Jo turtas neturėtų būti konfiskuojamas be tinkamo teisinio proceso.⁶⁰

Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėjo nemažai bylų, susijusių su nekaltumo prezumpcijos pažeidimu, pvz.: byla *Alleneo de Ribemont'as prieš Prancūziją* (1995 m.), kuri susijusi su aukštų policijos pareigūnų Vidaus reikalų ministro spaudos konferencijos metu nurodyto asmens, kaip nusikaltusiojo, sulaikymu. Teismas nustatė, kad 1976 m. gruodžio 24 d. nužudžius Jeaną de Broglie, Vidaus reikalų ministras, teismo policijos direktorius ir kriminalinės paieškos viršininkas 1976 m. gruodžio 29 d. dalyvavo spaudos konferencijoje, kurios metu paminėjo Allenet de Ribemont'o vardą. Minėtas asmuo buvo suimtas ir apkaltintas padėjimu nužudyti ir tyčinio nužudymo kurstyimu, vėliau paleistas ir tik po trijų metų, t.y. 1980 m. sausio 21 d. teisėjas priėmė sprendimą, jog kaltinimas nepateikė kaltinamojo kaltės įrodymų. Vertindamas šiuos faktus, Teismas pažymėjo, kad šioje byloje keletas aukščiausiojo rango Prancūzijos policijos pareigūnų be jokių apribojimų ar išlygų poną Allenet de Ribemont'ą minėjo kaip žmogžudystės kurstytoją, todėl ir kaip šios žmogžudystės bendrininką. Šis akivaizdus pareiškimas dėl pareiškėjo kaltės, anot teismo, paskatino visuomenę patikėti minėto asmens kaltumu, bei iš anksto priimti sprendimą dėl faktų, kuriuos turi vertinti kompetentinga teisminė institucija⁶¹. Teismas taip pat nurodė, kad minčių ir įsitikinimų reiškimo laisvė, garantuojama Konvencijos 10 straipsnyje, apima teisę gauti ir skleisti informaciją, Konvencijos 6 straipsnio 2 punkte įtvirtintas nekaltumo principas negali trukdyti pareigūnams informuoti visuomenę apie nusikaltimo tyrimą, tačiau jie privalo vadovautis nekaltumo prezumpcija ir informuoti visuomenę korektiškai, neatskleisdami profesinių paslapčių, itin santūriai. Teismas konstatavo Konvencijos 6 straipsnio 2 punkto pažeidimą.

Reikia pažymėti, kad Lietuva taip pat jau turi ne mažą bylų „bagažą“ Europos Žmogaus Teisių Teisme, kuriose buvo nustatytas nekaltumo prezumpcijos arba Konvencijos 6 straipsnio 2 punkto pažeidimas, pvz.: byloje Butkevičius prieš Lietuvą buvo nustatytas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas, kadangi dar nesant priimto teismo nuosprendžio apie kaltinamąjį analogiškai kaip ir jau aptartoje *Alleneo de Ribemont'as prieš Prancūziją* byloje, aukšti valstybės pareigūnai kalbėjo kaip apie neabejotinai padariusį inkriminuojamą nusikaltimą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nekaltumo prezumpcijos turinys nėra pakankamai ir galutinai apibrėžtas – nėra baigtinio atvejų ir situacijų, kurioms esant šis principas turi

---

⁶⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0174:FIN:LT:HTML>

⁶¹ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. I dalis. Vilnius: Europos Tarybos informacijos centras. 2000. P. 159-162.

reikšmės, kada priimami teisiniai sprendimai, sąrašo. Bet yra žinomi pagrindiniai šio principo elementai:

1. Principas garantuoja, kad tik pagal įstatymų nustatytas taisykles ištyrus ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą asmenį galima pripažinti kaltu nusikaltimo padarymu.
2. Prezumpcija įpareigoja ypač nuodugnai taikyti procesinės prievartos priemones. Jokia prievartos priemonė, skiriama iki nuosprendžio įsiteisėjimo, negali būti traktuojama kaip bausmė ir turėti bausmės elementų.
3. Prezumpcija reikalauja procesiniuose dokumentuose, priimamuose prieš apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimą vengti formuluočių apie įrodytą įtariamojo ar kaltinamojo kaltę, o ypač to turi būti vengiama informuojant visuomenę apie nusikalstamas veikas.
4. Kaltu asmuo gali būti pripažintas tik įstatymo nustatyta tvarka, laikantis visų baudžiamąjo proceso principų ištyrus ir išnagrinėjus bylą.⁶²

Konstitucinis teismas pažymėjo, kad „konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ne tik tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamąjo proceso teisės principų ir normų, bet ir tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatyta ir teismo paskirta bausmė turi būti teisinga; baudžiamajame įstatyme turi būti numatytos visos galimybės teismui, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, paskirti teisingą bausmę. Neteisingos bausmės paskyrimas reikštų, kad yra pažeidžiama asmens teisė į teisingą teismą, taigi ir Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis bei konstitucinis teisinės valstybės principas“⁶³.

Nepriklausomas ir nešališkas teismas

„Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“ – šia nuostata, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 2 pastraipoje, mūsų valstybė realizuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą asmens teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą.

Teisėjų ir teismo nepriklausomumas yra viena būtiniausių sąlygų žmogaus teisių ir laisvių apsaugai užtikrinti. Išnagrinėti bylą ir priimti nešališką sprendimą ir tik vadovaujantis

---

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003. T. 1. P. 92.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. birželio 10 d. Nutarimas ” Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamąjo kodekso 45 straipsnio (1998m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 1999, Nr. 57-2552.

įstatymais gali tik nepriklausomas teisėjas. Teisėjų ir teismo nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės valstybės principų įtvirtinantis valdžių padalijimą. Demokratinėje valstybėje „...socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves...“⁶⁴.

Teisėjų (teismų) nepriklausomumas yra suprantamas kaip *vidinis* ir *išorinis* nepriklausomumas. *Vidinis* teisėjų nepriklausomumas pasireiškia teisėjo asmeniniu nepriklausomumu, t.y. teisėjas neturi būti įtakojamas jokių aplinkybių ir jokių asmenų (politinių partijų, teismo pirmininko, artimųjų ir pan.). Konstitucijos 114 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad bet koks kišimasis į teisėjo ir teismo veiklą – Seimo narių ar kitų pareigūnų, politinių partijų, organizacijų ir šiaip piliečių yra draudžiamas ir užtraukia atsakomybę. Teisėjų nušalinimo institutas kaip viena iš tinkamo proceso garantijų padeda užtikrinti teisėjų nepriklausomumą, nešališkumą ir neutralumą, bei užtikrina pasitikėjimą teismu. *Išorinis* nepriklausomumas reiškia teismų sistemos institucinį nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios. Teisminė valdžia vienintelė yra formuojama ne politiniu, o profesiniu pagrindu ir jau vien dėl to ji turi būti nepriklausoma. Tik būdama nepriklausoma kaip „trečioji valdžia“ gali vykdyti savo funkciją – įgyvendinti teisingumą. Tai taip pat reiškia, kad teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnai aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų, neprivalo teikti jų kam nors su jomis susipažinti (išskyrus įstatymų numatytus atvejus). Teismas sprendžia bylas pagal galiojančią teisę ir savo teisinę sąmonę, todėl ir teismo sprendimui negali būti daroma jokia įtaka iš šalies, tik taip bus galima vykdyti teisingumą. Konstitucija draudžia vykdomajai valdžiai kištis į teisingumo vykdymą, daryti jiems kokį nors poveikį, vertinti darbą nagrinėjant bylas ir juo labiau nurodinėti kaip tai daryti.

Konstitucijoje ir Teismų įstatyme bei kituose įstatymuose yra nustatyta teisėjų ir teismų nepriklausomumą įtvirtinančių garantijų visumą, kurių pagrindu turėtų būti užkirstas kelias į bet kokį kišimąsi į teisėjo ir teismo darbą. Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime pareiškė, kad “Teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų, kaip ir teisėjų atsakomybės, visumos vertinimas leidžia teigti, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos. Todėl teisėjo ir teismo nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Kita vertus, negalima nepripažinti, kad pažeidus bet kurią iš teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių teisių ir laisvių užtikrinimui. Teisėjo ir teismo nepriklausomumo, vykdant teisingumą, garantijų turinį pirmiausia lemia jų nepriklausomumas: a) nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi, b)

---

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 259 atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 42-1345.

nuo valstybės valdžios, valdymo, taip pat visuomenės institucijų, korporacinių, neteisėtų asmeninių ar kitokių interesų įtakos“⁶⁵.

Įstatymuose įtvirtintas teisėjų ir teismų nepriklausomumo garantijas galima suskirstyti į kelias grupes:

- teisėjo įgaliojimų neliečiamumas;
- teisėjo asmens neliečiamumas;
- teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos.⁶⁶

Teisėjo įgaliojimų neliečiamumas pasireiškia Konstitucijos 115 straipsnyje įtirtinta nuostata, kad teisėjas iš užimamų pareigų nebus atleistas kitaip kaip tik nustatytais pagrindais (savo noru; pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; dėl sveikatos būklės; išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą; kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą; kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai).

Konstitucijos 114 straipsnis įtvirtina teisėjo asmens neliečiamumą nustatydamas, kad „Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų - be Respublikos Prezidento sutikimo“⁶⁷, bei 116 straipsnis, kur numatyta, kad „Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.“⁶⁸

1999 m. gruodžio 21 d. nutarime Konstitucinis Teismas nurodė, kad būdamas teisiųjų ginčų arbitras, teisėjas privalo ne tik būti pasirengęs profesiniu atžvilgiu, turėti didelį autoritetą, bet ir būti materialiai nepriklausomas. Dėl to daugelyje šalių įstatymais pagal vieningus kriterijus teisėjams atskirai yra nustatomas atlyginimas arba įvairūs atlyginimo priedai, kurie lyginant su kitų valdininkų, turi būti didesni. Todėl bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas yra traktuojami kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą.

Kaip jau minėta Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų ir teismų nepriklausomumas siejasi su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. nuostata, įtvirtinančia

---

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų" // Valstybės žinios, 1995, Nr. 101-2264.

⁶⁶ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. 2005. P. 379.

⁶⁷ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁶⁸ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

asmens teisę į nepriklausomą ir bešališką teisumą. Konvencija nediktuoja sąlygų, kuriomis vadovaujantis turi būti užtikrintas teisminės valdžios atskyrimas nuo kitų valdžių. Bylos *Beaumarlin prieš Prancūziją (1994 m.)* sprendime Europos Žmogaus Teisių Teismas pagal Konvencijos 6 str. 1 punkto prasmę apibrėžė „teismo“ sąvoką. Jis konstatavo, kad „teismas“ gali būti tik organas, kuriam priklauso visa jurisdikcija ir kuris atitinka tokius reikalavimus kaip nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios, taip pat nuo bylos šalių. Tokia išvada buvo grindžiama ir kitais Teismo sprendimais.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika pripažįsta, kad, veiksniais, darančiais įtakos teisminei valdžiai, gali būti kitų valdžių, o ypač vykdomosios, galimybė duoti instrukcijas teismams ar sąlygoti teisėjo perkėlimą į kitas pareigas, jei šis nesilaiko duotų nurodymų. Be to, teisėjo darbo apmokėjimo sąlygos, bei kitas vykdomosios valdžios galėjimas daryti tiesioginį ar netiesioginį poveikį teismams.

Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, kad „bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojamas kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą“⁶⁹. Nepaisant to, nuo 2002 m. sausio 1 d. daugeliui Lietuvos teisėjų buvo pradėtas mokėti mažesnis darbo užmokestis nei buvo pagal iki tol galiojusį 1997 m. birželio 30 d. LR Vyriausybės nutarimą Nr. 689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo“. Konstitucinis Teismas sprenddamas ginčą dėl teisėjų atlyginimų mažinimo konstatavo, kad dirbančių teisėjų atlyginimo mažinimas iš principo yra neteisėtas ir neleistinas teisinėje valstybėje, Teismas nurodė, kad „iš Konstitucijos 109 straipsnio kylantį reikalavimą užtikrinti teisėjų nepriklausomumą Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ne vienoje byloje. Teismas dar 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimuose, 2000 m. sausio 12 d. sprendime, interpretuodamas konstitucinį teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą, yra konstatavęs, kad teisėjo atlyginimo bei kitų socialinių garantijų apsauga yra viena iš šio principo užtikrinimo garantijų. Taigi pagal Konstituciją, siekiant užtikrinti teisėjo nepriklausomumą draudžiama mažinti teisėjų atlyginimą, kol teisėjas eina tas pareigas, taip pat mažinti nustatytas socialines garantijas“⁷⁰. Tačiau šis Konstitucinio Teismo nutarimas nebuvo tinkamai įvertintas ir teisėjų atlyginimai liko sumažinti.

Tarptautines apklausas atliekančios organizacijos „gallup.com“ duomenimis, 63 procentai Lietuvos Respublikos gyventojų nepasitiki teismais. Nepasitikėjimas grindžiamas per dideliu teismų uždarumu, abejojimu teismo sprendimų teisėtumu ir teisėjų sąžine. 2005 m. liepos 20 d. Prezidento dekretu buvo sudaryta darbo grupė, kuriai pavesta pateikti pasiūlymus dėl teisės

⁶⁹ Valstybės žinios, 1995, Nr. 101-2264.

⁷⁰ Valstybės žinios, 2001, Nr. 33-1108.

aktų, susijusių su teismais ir teisėjais tobulinimo, siekiant pagerinti teismų darbą. Darbo grupė pasiūlė keisti galiojančią Lietuvos Respublikos Teismų įstatymą. Vienas iš projekto uždavinių – garantuoti teismų veiklos viešumą, kartu užtikrinant teismų bei teisėjų nepriklausomumo principą, bet nepažeidžiant asmens duomenų apsaugos, valstybės, tarnybos, komercinės, profesinės ir kitų įstatymų saugomų paslapčių reikalavimų.⁷¹ Svarbu, jog visuomenė suprastų kokiais motyvais remiantis priimami teismų sprendimai – skelbiant baigiamąjį aktą būtina jame išdėstyti visus argumentus, kuriais jis yra grindžiamas. Taip pat, siekiant viešumo principo realizavimo, Teismų taryba iki kiekvienų metų kovo 31 d. turi pateikti praėjusių metų teismų veiklos apžvalgą Seimui, Prezidentui ir Vyriausybei (visuomenė taip pat gali su šia apžvalga susipažinti). Projekte yra numatyti griežtesni atrankos reikalavimai pretendentams į apylinkės teismo teisėjus, pvz.: ne mažiau 10 metų teisinio darbo stažo (buvo 5 metai) ir pan. bei teisėjams, siekiantiems dirbti aukštesnių pakopų teismuose. Esminių permainų projekte numatoma reglamentuojant teismų pirmininkų, pirmininkų pavaduotojų ir skyrių pirmininkų skyrimo tvarka, pvz.: įgaliojimų laikas visų grandžių teismų vadovams numatomas penkeri metai, be to suvienodinami visų minėtų asmenų skyrimo tvarka. Atkreiptinas dėmesys, kad bus reformuojama teisėjų drausminės atsakomybės priemonių sistema, pvz.: atsiranda naujos nuobaudos – bauda gali būti taikoma teisėjui, padariusiam drausminę atsakomybę sukeltą administracinę teisės pažeidimą; atleidimas iš pareigų – tvirtinamas Seimo nutarimu ar Prezidento dekretu (žinoma su teise į teisminę gynybą). Siekiant kelti teisėjų kvalifikaciją bus organizuojami teisėjų mokymai. Be jau paminėtų nuostatų, projekte taip siekiama išsamiai reglamentuoti teisėjams taikytinas socialines garantijas, taip pats siūlomos naujovės susijusios su teisėjų valstybinių pensijų reglamentavimu ir pan. Projekte sprendžiami ir kiti su teismų savivalda bei jų institucijų veikla susiję klausimai, Lietuvos narystė ES, Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo dalyvavimas tarptautinių teismo institucijų asociacijų veikloje ir kiti pakeitimai. „Šiuo metu galiojančios Lietuvos Respublikos teismų įstatymo nuostatos daugeliu atvejų stabdo būtinų pokyčių teismų sistemoje įgyvendinimą, net įteisina sąlygas vežėti korupcijai, kitiems neigiamiems reiškiniams“⁷², taigi tikėkimės, kad naujasis Teismų įstatymas padės tvirtus pamatus siekiant Lietuvoje įtvirtinti teisės viešpatavimą, konstitucinės santvarkos stabilumą ir žmogaus teisėtą interesų apsaugą.

Teismo nepriklausomumas ir nešališkumas yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija. Tai viena iš būtiniausių sąlygų, siekiant teisingo bylos išnagrinėjimo ir pasitikėjimo teismais. Negalima užtikrinti teisės į teisingą teismo procesą, kai teismas yra šališkas, ar bent jau tokiu atrodo kaltinamojo ar kitos ginčo šalies akyse, o ir teisminės garantijos

⁷¹ Pinskus J. Kada Lietuvoje pasitikėsime teismais? // Laikas, 2008, Nr. 11 (235), P. 5.

⁷² Pinskus J. Kada Lietuvoje pasitikėsime teismais? // Laikas, 2008, Nr. 11 (235), P. 5.

yra bereikšmės, jei teismo sprendimai yra įtakojami vykdomosios ar kitos valdžios. Teisėjas yra tas žmogaus, kuris vadovaudamasis Konstitucija ir kitais įstatymais užtikrina žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą, ir tik būdamas nešališkas ir nepriklausomas tai gali tinkamai padaryti.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime pabrėžė, kad „garantuojant asmens teisių apsaugą, būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu. Tai įmanoma, tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti. Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama“⁷³.

3. TEISĖS Į TEISINGĄ TEISINĮ PROCESĄ SAMPRATA TEISMŲ PRAKTIKOJE

3.1. Teisės į teisingą teisinį procesą sampratos interpretavimas Lietuvos Konstitucinio, Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismų jurisprudencijoje

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nuostatų dėl asmens teisės į teisingą teisinį procesą, Konstitucijoje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą, kuri suponuoja ir teisingą teisinį procesą⁷⁴. Nors akivaizdu, kad teisė kreiptis į teismą yra siauresnė, tačiau neįtvirtinus teisės kreiptis į teismą, nebus įmanomas ir teisės į teisingą teisinį procesą realizavimas. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas konstitucinis teisminės gynybos principas, be to demokratinėje valstybėje teismas yra pagrindinė institucinė žmogaus teisių ir laisvių garantija ir kad konstitucinis teisminės gynybos principas yra universalus. Teismas pažymėjo, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka. Tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme.⁷⁵

Konstitucinis Teismas ne viename nutarime yra konstatavęs, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti (pvz.: Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas). Teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo

⁷³ Valstybės žinios, 1999, Nr. 42-1345.

⁷⁴ Sinkevičius V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis), 2006, Nr. 2, P. 250 – 286.

⁷⁵ Valstybės žinios, 2002-07-05, Nr. 69-2832.

neteisetų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų (Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas). Pagal Konstituciją asmeniui turi būti garantuojama teisė turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą; šią teisę turi kiekvienas asmuo; asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama nepriklausomai nuo jo teisinio statuso; asmenų pažeistos teisės ir teisėti interesai teisme turi būti ginami nepriklausomai nuo to, ar jie yra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje, ar ne; asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų (Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai). Asmens teisių ir laisvių teismo gynimo garantija - tai procesinio pobūdžio garantija, esminis asmens teisių ir laisvių konstitucinio instituto elementas (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas), būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga, neatskiriamas konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elementas.⁷⁶

Konstitucinis Teismas akcentuoja teisės kreiptis į teismą absoliutumą, nors Europos Žmogaus Teisių Teismas ne vienoje byloje yra pasisakęs, kad „teisė į teismą nėra absoliuti teisė, kadangi pati teisės prigimtis lemia jos reguliavimą valstybės pagalba“ (2002 m. byla *A v. United Kingdom*)⁷⁷. Be to, įstatymų leidėjas galimybę turėti tokią teisę sieja su tam tikromis įstatyme numatytais sąlygomis, kurios civilinio proceso teisės teorijoje vadinamos teisės kreiptis į teismą prielaidomis ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygomis⁷⁸. Kad procesas būtų pradėtas, turi egzistuoti įstatyme numatytų sąlygų visuma, kurių buvimas suteikia bylos iškėlimo galimybę bei jos tolesnį nagrinėjimą. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų kolegija 2007 m. kovo 9 d. nutartyje konstatavo, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, ši konstitucinė norma įtvirtina vieną esminių bendrųjų teisės principų – asmens teisę kreiptis į teismą. Ši teisė, kaip ir bet kuri kita asmens teisė, turi būti įgyvendinama laikantis tam tikros tvarkos. CPK 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymuose nustatyta tvarka kreiptis į teismą. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30

---

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 "Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo" patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2004, Nr. 146-5311.

⁷⁷ Štarienė L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos Žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006, Nr. 10(88). P. 40-48.

⁷⁸ Vėlyvis S. Civilinių bylų užbaigimas, nepriėmus sprendimo iš esmės // Socialistinė teisė. 1969, P. 31-36.

straipsnyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo procesinė tvarka ir sąlygos yra nustatytos specialiuose įstatymuose – CPK ir kituose įstatymuose, ir tam, kad ši teisė būtų realizuota tinkamai, šios tvarkos būtina laikytis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas „Dėl procesinės teisės normų, reglamentuojančių asmens teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, aiškinimo ir taikymo“, ne kartą yra pažymėjęs, kad suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą nereiškia teisės reikalauti ginti nuo pažeidimų bet kieno teisę, o reiškia tik galimybę kreiptis į teismą dėl to, kad būtų apginta jo subjektyvinė teisė arba įstatymų saugomas interesas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *R. B. v. V. Ž. ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-552/2000, *Teismų praktika 14, psl. 129-132*; 2003 m. kovo 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Utenos AVA v. M. R.*, bylos Nr. 3K-3-187; ir kt.).⁷⁹ Kitoje byloje teismas pabrėžė, kad tokios pat kreipimosi į teismą nuostatos įtvirtintos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 str. bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 13 str. Šios tarptautinės normos garantuoja *kiekvienam, kurio teisės ir laisvės buvo pažeistos, teisę į teisminę gynybą*. Siekiant apginti viešąjį interesą, kitų asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus, į teismą gali kreiptis prokuroras, valstybės valdymo institucijos, įmonės, įstaigos, organizacijos ir pavieniai fiziniai asmenys, kuriems įstatymu suteikta teisė tai daryti.⁸⁰ Kaip jau minėta, teisė kreiptis į teismą turi būti realizuojama laikantis tam tikros įstatymo nustatytos tvarkos ir sąlygų. Pagal CPK 150 straipsnio 2 dalies 2 punktą viena iš tinkamo teisės kreiptis į teismą realizavimo sąlygų yra ginčo išankstinio neteisminio sprendimo tvarkos, įstatymo nustatytos atitinkamai bylų kategorijai, laikymasis. Reikalavimas prieš kreipiantis į teismą bandyti ginčą išspręsti neteismine tvarka negali būti vertinamas kaip konstitucinės teisės kreiptis į teismą varžymas ar ribojimas, jeigu tokia tvarka yra nustatyta įstatymu, nėra pernelyg biurokratiška ar sudėtinga, ir jeigu po to, kai asmuo šį reikalavimą įvykdo, jam yra suteikiama galimybė kreiptis į teismą. Jeigu šių trijų kriterijų yra paisoma, išankstinė neteisminė ginčo sprendimo tvarka vertintina kaip racionalus teisės institutas. Jis įgalina ginčus išspręsti mažesnėmis laiko ir finansinėmis sąnaudomis tiek piliečiams, tiek valstybei. Sprendžiant klausimą, ar išankstinė neteisminė ginčo sprendimo tvarka iš tiesų yra nustatyta pagrįstai ir ar ji neprieštarauja konstitucinei teisei kreiptis į teismą, taip pat reikia atsižvelgti į ginčo specifiką bei į teismo ir kitų valstybės institucijų kompetencijos atribojimo būtinumą.⁸¹

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje *D. S. v. AB Vilniaus vertybinių popierių birža* (bylos Nr. 3K-3-92/2007, kat. 20.3.9; 22.3.2; 93.2.4 (S)).

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. Bridziulaitis v. Žemės ir kito nekilnojamo turto kadastro ir registro valstybinė įmonė ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-552/2000, kat. 36).

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. Jonavos rajono Žemėtvarkos skyrius ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-49/1999 m., kat. 35).

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2005 m. rugsėji 28 d. nutartyje „Dėl teisės gauti vandens telkinį už valstybės išperkama žemę; dėl termino, per kurį prokuroras, gindamas viešąjį interesą, turi teisę kreiptis į teismą“ konstatavo, kad Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 5 straipsnio, reglamentuojančio teisę kreiptis gynybos į teismą, 1 dalis nustato, jog kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Pagal minėtą nuostatą kreiptis gynybos į teismą gali ne bet kas, o tik pats suinteresuotas asmuo, kurio teisės ar teisėti interesai, jo manymu, yra pažeisti. Šio įstatymo 5 straipsnio 3 dalies 2, 3, 5 punktuose numatyti išimtiniai atvejai, kai teismas imasi nagrinėti administracinę bylą ne pagal paties asmens arba jo atstovo, kuris kreipiasi, kad būtų apginta jo teisė arba įstatymų saugomas interesas, skundą ar prašymą, bet pagal kitų subjektų kreipimąsi, t.y. teismas imasi nagrinėti administracinę bylą pagal įstatymų nustatytą institucijų, įstaigų ar tarnautojų dėl kitų asmenų teisių gynimo, pagal prokuroro, administravimo subjektų, valstybės kontrolės pareigūnų, kitų valstybės institucijų, įstaigų, organizacijų, tarnybų ar fizinių asmenų kreipimąsi įstatymų nustatytais atvejais dėl valstybės ar kitų viešųjų interesų gynimo, o taip pat įstatymų nustatytais atvejais pagal viešojo administravimo subjektų kreipimąsi dėl administracinių ginčų.⁸²

Konstitucinis Teismas pabrėždamas teiminės asmens teisių ir teisėtų interesų gynybos reikšmę yra akcentavęs, kad susidūrus asmenų skirtingoms teisėms ar skirtingiems interesams galimi įvairūs jų derinimo ar gynimo būdai. Vienas svarbiausių pažeistų teisių ar laisvių gynimo būdų yra jų gynimas teisme [...]. Tokia asmens galimybė apginti pažeistas teises ir laisves yra nurodyta ir 1948 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 straipsnyje ("Kiekvienas žmogus turi teisę pasinaudoti kompetentingais nacionaliniais teismais savo teisėms apginti, kai jo pagrindinės teisės, pripažįstamos jam konstitucijos ar įstatymais, buvo pažeistos"), taip pat 1966 m. gruodžio 16 d. priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 1 punkte ("Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir bešališko teismo, kuris nustatytų, ar jam pareikštas baudžiamasis kaltinimas yra pagrįstas, arba nustatytų jo ginčijamas civilines teises ir pareigas [...]"). 1950 m. lapkričio 4 d. priimtos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio pirmojoje dalyje pažymėta, jog nustatant kiekvieno asmens civilines teises ir pareigas ar jam pareikšto baudžiamą kaltinimą pagrįstumą asmuo turi teisę į tai, kad pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas per kiek įmanoma trumpesnę laiką

---

⁸² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A7-585/2005, kat. 11.4.1; 11.6.1.5).

lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų jo bylą. Pagal Konstitucijos 5 straipsnio pirmąją dalį valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir Teismas. Teisminės valdžios paskirtis - įgyvendinti teisingumą. Konstitucijoje yra įtvirtintas teismo, kaip valstybės valdžios, savarankiškumas. Teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjo ir teismo nepriklausomumą sąlygoja ir asmens teisė turėti bešališką ginčo arbitražą. Tokia teisė reiškia, kad teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Ypač svarbu tai garantuoti, kai iškyla konfliktas dėl prigimtinių teisių ar laisvių. Teisminis teisių ir laisvių gynimas, skirtingai nuo kitų jų gynimo būdų, turi tik jam būdingus visuotinai pripažintus demokratinius principus (lygybės teismui, viešumo, rungimosi, teisės būti išklaustam teisme ir kt.). Teismas klauso tik įstatymo ir konkrečiu atveju sprendimą priima Lietuvos valstybės vardu (Konstitucijos 109 straipsnio ketvirtoji dalis). Konkretaus asmens atžvilgiu priimto teismo sprendimo vykdymą garantuoja valstybė. Spręsdamas konfliktą, teismas, kaip valstybės valdžios institucija, priima teisingumo aktą. Priimdamas jį, teismas remiasi specialiomis procedūrinėmis taisyklėmis. Viena jų reikalauja, kad teismas, nustatydamas asmens teises ir pareigas, nurodytų aiškius ir įtikinamus priimamo sprendimo motyvus. Nesutinkančiam su jo atžvilgiu priimtu teismo sprendimu asmeniui įstatymai garantuoja galimybę skusti jį hierarchine linija, t. y. garantuojamas priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas aukštesnės instancijos teisme.⁸³

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog įstatymais ir kitais teisės aktais tam tikro ginčo sprendimą priskiriant ne teismo, o kitų institucijų kompetencijai (pvz.: administraciniams organams), siekiant realizuoti kiekvieno asmens teisę į teisminę gynybą labai svarbu, kad įstatymų leidėjas nustatytų tokį teisinį reguliavimą, kuriuo asmeniui būtų garantuota galimybė šių institucijų sprendimus skusti teisme. Apie tai savo nutarimuose ne kartą pasisakė Konstitucinis Teismas, be to, visų ginčų dėl teisės teismo priklausymo prioritetą daugelį kartų akcentavo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 1999 m. rugsėjo 29 d. nutartyje civilinėje byloje *A.Motiejūnas v. Lietuvos Respublika*, Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija išaiškino, kad, nors įstatyme tiesiogiai ir nenumatyta, teisė ginčyti atleidimą iš teisėjo pareigų priklauso teismo kompetencijai. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nutartyje konstatavo, kad teismai ieškovo prašymą dėl grąžinimo į darbą susiejo su Respublikos Prezidento dekretu konstitucingumo nustatymu Konstituciniame Teisme. Anot teismo, tokia išvada neteisinga. Respublikos Prezidento dekretas atleisti teisėją iš pareigų yra individualaus pobūdžio vienkartinis aktas, kuriuo, realizuojant įstatymų suteiktą kompetenciją darbo santykių

---

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamąjo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 1997, Nr. 91-2289.

srityje, išreikšta valia dėl darbo sutarties pasibaigimo. Nagrinėjant ieškovo inicijuojamą ginčą svarstyta, ar visi procedūriniai veiksmai iki dekreto priėmimo atlikti laikantis teisės aktų reikalavimų, ar teisingumo ministras turėjo pagrindą prašyti Respublikos Prezidentą atleisti ieškovą A.Motiejūną, savo poelgiu pažeminusį teisėjo vardą. Ieškovo inicijuojamo ginčo dalykas yra ne Respublikos Prezidento dekreto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams patikrinimas, o ieškovo atleidimo iš pareigų teisėtumo ir pagrįstumo patikrinimas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d. nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Teisminės gynybos prieinamumo principas taip pat įtvirtintas Teismų įstatymo 4 bei CPK 4 straipsniuose. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. patvirtina, kad kiekvieną civilinį ginčą turi spręsti teismas. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis nepriklausomo ir nešališko teismo. Šios įstatyminės nuostatos garantuoja kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jo teisės yra pažeistos, teisminės gynybos prieinamumą. Pažymėtina, kad teisė ginčyti atleidimą iš pareigų yra viena iš teisėjų nepriklausomumo garantijų, kurios svarbą pabrėžė Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinė Asamblėja, 1995 m. gruodžio 13 d. patvirtinusi „Pagrindinius teisėjų nepriklausomumo principus“. CPK 26 str. iš esmės įtvirtino visų ginčų dėl teisės žinybinę priklausomybę teismams, o CPK 29 str. nustatė teisminės priklausomybės prioriteto taisyklę. Šio straipsnio antroje dalyje nurodyta, kad, kilus abejonei ar galiojančių įstatymų kolizijai dėl konkretaus ginčo žinybingumo, ginčas nagrinėjamas teisme.⁸⁴

Galiojantys Lietuvos Respublikos norminiai aktai numato daugybę atvejų, kai ginčai nėra žinybingi teismui ir juos ne teismine tvarka sprendžia valdymo institucijos, t.y. dalį ginčų nagrinėja specialūs struktūriniai viešojo administravimo institucijų padaliniai, kitus – specialios ikiteisminių ginčų nagrinėjimo institucijos. Viešojo administravimo institucijos, ir specialūs subjektai, nagrinėjantys administracinius ginčus, analizuoja faktines bylos aplinkybes ir taiko ginčo teisiniui santykiui vieną ar kitą teisės normą, kitaip tariant tam tikra prasme vykdo teisingumą, kurią galima būtų vadinti kvaziteisingumu. Kvaziteisingumu vadintina dėl to, kad kiekvienas sprendimas, priimtas tokio kvaziteismo, ginčo šalies valia gali būti apskūstas (paprastai administraciniam teismui)⁸⁵, tačiau ne visada. Panevėžio apygardos administracinis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 "Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje A.Motiejūnas v. Lietuvos Respublika (bylos 3K-7-470/1999 m., kat. 1).

⁸⁵ Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Justitia. 2006. P 151.

sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimų tvarkos patvirtinimo" patvirtintos Prašymų leisti įsigyti nuosavybės ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos nuostatos "jeigu šį skundą Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota ministerija nagrinėja, jos priimtas sprendimas yra galutinis" atitikti Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai. Teismas nutarime konstatavo, kad „teisėnėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų (Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas) [...] Teisė kreiptis į teismą yra absoliuti (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas). Šios teisės negalima apriboti ar paneigti. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmenų teisių ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka. Tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d., 2003 kovo 4 d. nutarimai). Teismas konstatavo, kad ginčijamos nuostatos dalis "priimtas sprendimas yra galutinis" reiškia, kad Vyriausybės ar jos įgaliotos ministerijos sprendimo dėl pareiškėjo skundo dėl apskrities viršininko sprendimo dėl pareiškėjo prašymo išduoti leidimą įsigyti nuosavybės ne žemės ūkio paskirties žemės sklypą negalima apskusti teismui. Tokiu teisiniu reguliavimu paneigiama asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, konstitucinė teisė ginti savo teises ar laisves teisme. Taigi Tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos nuostata "jeigu šį skundą Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota ministerija nagrinėja, jos priimtas sprendimas yra galutinis" vertintina kaip neatitikusi Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, kartu ir kaip pažeidusi konstitucinį teisinės valstybės principą.⁸⁶

Kaip jau minėta, kad realiai būtų įmanoma realizuoti asmens teisę kreiptis į teismą, dėl pažeistų teisių ar laisvių atstatymo, įstatymų leidėjas turi aiškiai nustatyti kaip ir į kokį teismą asmuo turi kreiptis, kadangi pagal Konstituciją negalima tokia situacija, kai asmuo, manantis, kad jo subjektinės teisės ar teisėti interesai pažeisti neturi galimybės jų ginti teisme. 2004 m. Konstitucinis teismas nagrinėjo bylą dėl Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo nuostatų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Minėtame įstatyme nebuvo numatyta asmens teisė skusti teismui policijos pareigūno nutarimą pareikšti asmeniui oficialų perspėjimą,

---

⁸⁶ Valstybės žinios, 2004, Nr. 146-5311.

nuostatos. Konstitucinis teismas nutarime konstatavo, kad nei pareiškėjo ginčijamo įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje, nei kituose šio įstatymo straipsniuose iš tiesų nėra nuostatų, reglamentuojančių santykius, susijusius su asmens, kuriam pareikštas oficialus perspėjimas, teise kreiptis į teismą. Įstatyme nėra numatyta jokios specialios įgalioto policijos pareigūno sprendimo pareikšti asmeniui oficialų perspėjimą apskundimo teismui tvarkos. Tačiau, kadangi pagal Teismų įstatymo 12 straipsnio 4 punktą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai yra specializuoti, nagrinėjantys bylas dėl ginčų, kylančių iš administracinių teismų santykių, o pagal Policijos veiklos įstatymo 2 straipsnio 3 punktą policijos pareigūnas turi viešojo administravimo įgaliojimus nepavaldiems asmenims, tai policijos pareigūnas yra valstybinio administravimo subjektas, o administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad bylas dėl valstybinio administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo sprendžia administraciniai teismai.⁸⁷ Teismas pabrėžė, kad atsižvelgiant į tai, kad sprendimą pareikšti oficialų perspėjimą priima policijos įstaigos vadovo arba jį pavaduojančio policijos pareigūno įgaliotas policijos pareigūnas, t. y. valstybinio administravimo subjektas, į tai, kad įstatymų leidėjas nenustatė jokios specialios sprendimo pareikšti oficialų perspėjimą atitinkamo nutarimo, kurį patvirtina policijos įstaigos vadovas) apskundimo teismui tvarkos, taip pat į tai, kad pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą bylas dėl valstybinio administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo sprendžia administraciniai teismai, konstatuotina, kad pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą asmuo, kuriam yra pareikštas oficialus perspėjimas, sprendimą dėl oficialaus perspėjimo pareiškimo (atitinkamą nutarimą, kurį patvirtina policijos įstaigos vadovas) gali apskųsti administraciniam teismui. Konstitucinis teismas šioje byloje konstatavo, kad Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalyje ir visame Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatyme pareiškėjų preziumuojamos *legislatyvinės omisijos* - tokios teisinio reguliavimo spragos, kurią draudžia Konstitucija, - nėra. Taigi nėra pagrindo teigti, kad Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalis pareiškėjų nurodytu aspektu prieštarauja Konstitucijos 21 straipsnio 2 daliai, 22 straipsnio 4 daliai ir 30 straipsnio 1 daliai.⁸⁸ Tačiau, kaip jau minėta, tai neatleidžia įstatymų leidėjo nuo pareigos užtikrinti teisės aktų aiškumą, siekiant įgyvendinti teisę kreiptis į teismą.

---

⁸⁷ Sinkevičius V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis). 2006, Nr. 2, P. 250 – 286.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Organizuotų nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d.), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7.

Teismas išsprenddamas ginčą dėl teisės, priima byloje sprendimą. Kaip kiekviena valdžia taip ir teismas paklūsta teisei, t.y. Konstitucijai, įstatymams, tarptautinėms sutartims, ir aiškindamas ir taikydamas įstatymus bei kitus teisės aktus, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Tai, ar teismas vykdo teisingumą vadovaudamasis įstatymais, kontroliuoja aukštesnieji teismai. Apeliacinės instancijos teismas patikrina neįsiteisėjusių pirmosios instancijos teismų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą. Byloje dalyvavusių asmenų teisė į apeliaciją iš esmės apsprendžia galimybę priimtą pirmosios instancijos teismo sprendimą patikrinti instancine tvarka. Jeigu nerealizuojama teisė į apeliaciją, nėra būtinosios sąlygos kasacijai. Taigi teisingumo vykdymo procese asmens teisė į apeliaciją turi ypatingą reikšmę - ji tarnauja viešajam tinkamo įstatymo taikymo tikslui. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, civilinėje byloje M.Rimkuvienė v. A.Rimkus, atsižvelgdama į apeliacijos instituto viešąjį tikslą, vadovaudamasi teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais, sprendžia, kad nagrinėjamoje byloje procesinės teisės normos turi būti aiškinamos taip, kad be pakankamo pagrindo nebūtų paneigta galimybė atsakovui inicijuoti apeliacinį procesą, kad būtų patikrintas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas⁸⁹. Tinkamo proceso, teisės būti išklausytam bei kiti civilinio proceso principai reikalauja byloje dalyvaujantiems asmenims suteikti teisę apskusti aukštesnės instancijos teismui žemesniojo teismo priimtą sprendimą ar nutartį. Ši teisė realizuojama CPK numatyta tvarka, kurios nesilaikymas (pvz., nustatyto termino praleidimas) gali reikšti, kad asmuo tokią teisę prarado. Jeigu terminas yra praleistas nežymiai (kaip matyti iš bylos duomenų – penkias dienas, dvi iš kurių buvo nedarbo dienos), tai sprendžiant, ar asmuo prarado teisę apskusti teismo sprendimą dėl numatytos apskundimo procedūros nesilaikymo, būtina įvertinti patį pažeidimo pobūdį, t.y., ar termino atskirajam skundai paduoti praleidimą sąlygojo netinkamas naudojimasis proceso suteiktomis teisėmis, ar įvykusi klaida. Iš esmės sąžiningai procesiškai elgęsis proceso dalyvis vienos pagrindinių procesinių teisių – teisės apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą ar nutartį apeliacine tvarka – dėl atsitiktinio pobūdžio aplinkybės (klaidos) neturėtų prarasti. Priešinga išvada prieštarautų teisingumo ir protingumo kriterijams.⁹⁰ Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „...konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą ir teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d.,

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 nutartis civilinėje byloje M.Rimkuvienė v. A.Rimkus (bylos 3K–3–51/2004 m., kat. 115).

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 19 nutartis civilinėje byloje P.Kairys v. antstolis G.Matkevičius, S. Klimaševskis, AB bankas „Hansabankas“ (bylos 3K–3–320/2004 m., kat. 117, 120).

2006 m. rugsėjo 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą arba pakeisti nuosprendį paaiškėjus naujoms aplinkybėms (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai); minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).⁹¹ Teisingumo reikalavimas taikomas visam bylos nagrinėjimui, įskaitant ir nagrinėjimą kasacinėje instancijoje. Siekiant nustatyti, ar nagrinėjimas buvo teisingas, peržiūrimas ir įvertinamas visas bylos nagrinėjimo procesas, tačiau ir kiekvienas atskiras elementas gali turėti lemiamos reikšmės.⁹²

Teisė į teisingą teisinį procesą yra gana plati ir ji apima gana plačią įvairių teisių įgyvendinimo teismo procese sritį. Tačiau viena svarbiausių teisės į teisingą teisinį procesą realizavimo sąlygų yra teisingo sprendimo priėmimas ir priimto sprendimo įvykdymas. Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį, kuriame, nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo, kad teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu, yra ne kartą konstatavęs (1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimai), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas). Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad

⁹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kov 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2008, Nr. 11-388.

⁹² Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. Vilnius: Gairės. 2005. P. 423.

teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas).⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija civilinėje byloje „Dėl techninių klaidų teismo sprendime ištaisymo“ išaiškino, jog, atsižvelgiant į tai, kad „...teismas yra valdžios institucija, teismo priimtas procesinis sprendimas yra visuotinai privalomas valstybės valdžios aktas. CPK 18 straipsnis įtvirtina teismo sprendimo privalomumo principą. Įsiteisėjęs sprendimas įgyja nenuginčijamumo savybę – byloje dalyvavę asmenys nebegali teisme pareikšti ieškinio reikalavimų tuo pačiu pagrindu, ginčyti teismo nustatytus faktus ir teisinius santykius (CPK 279 straipsnio 4 dalis). Teismo sprendimo privalomumas lemia šiam aktui keliamus reikalavimus. Sprendimas turi būti aiškus, išspręsti visi šalių iškelti reikalavimai, tiksliai nurodytos priteistos sumos, perduotinas turtas ar veiksmai, kuriuos šalys privalės atlikti arba nuo kurių turės susilaikyti...“⁹⁴ Teismo sprendimo teisingumą suponuoja jo motyvuotumas. Pareiga motyvuoti teismo sprendimą grindžiama ne tik prigimtinio teisingumo principais, tačiau tai visų pirma yra susiję su būtinumu šalims ir kitiems asmenims įrodyti, kad sprendimas yra teisėtas ir teisingas, bei užtikrinti efektyvią teismo sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo kontrolę. „...Baigiamasis teismo aktas negali būti dviprasmiškas; jis turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas...“⁹⁵, konstatavo Konstitucinis Teismas. Kitoje byloje Lietuvos Respublikos

---

⁹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 111-4549.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje E.Bralitis v. J.Bralitienė (bylos 3 K-3-507/2004 m., kat. 107.2.1).

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. Liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Respublikos Teismų

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. [...] iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Šiai nuostatai pritaria ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pabrėždamas, kad „...teismas priimdamas sprendimus vykdo teisingumą, kurio vienas aspektų yra tai, kad teismui priimant ar atmetant argumentus bei įrodymus, vertybės yra išdėstomos tam tikra hierarchija. Motyvuoti teismų sprendimai visuomenei padeda suvokti, kokias vertybes ir koku mastu gina teismas (LVAT 2006 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N³-443/06). Teisėjų kolegija konstatuoja, kad ATPK 286 straipsnis įpareigoja teismus, nagrinėjančius administracinių teisės pažeidimų bylas, *inter alia* motyvuojamojoje nutarimo dalyje nurodyti teismo nustatytas bylos aplinkybes; įrodymus, kuriais grindžiamos teismo išvados; argumentus, dėl kurių teismas vienais įrodymais remiasi, o kitus įrodymus atmeta; įstatymus, kuriais teismas vadovavosi. Teismas privalo ne tik išvardinti įrodymus, bet ir išdėstyti jų turinį, nurodant įrodomąją reikšmę. Teismas privalo pasisakyti dėl kiekvieno administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens argumento bei įrodymo, kurie objektyviai vertinant, gali turėti esminių pasekmių bylos baigčiai...“⁹⁶ Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kitoje civilinėje byloje išaiškino, kad „...*Teisingų teismų sprendimų panaikinimas vien dėl netinkamos jų motyvacijos būtų nelogiškas ir neatitiktų proceso operatyvumo bei ekonomijos principų*. Panaikinus tokius teismų sprendimus ir perdavus nagrinėti bylą iš naujo galutinis bylos rezultatas nepasikeistų. Tuo tarpu šalys ir teismas be reikalo gaištų savo darbo laiką, asmenų subjektinių teisių ir pareigų

įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 "Dėl Apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl Apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas - 2006, Nr.: 127, atitaisymas - 2006, Nr.: 137.

⁹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. sausio 10 d. nutartis administracinėje byloje S. S. administracinio teisės pažeidimo byloje (administracinė byla Nr. N⁵⁷⁵-26-08, kat. 35. (S)).

išaiškinimas ir apibrėžimas neprotingai užsitęstų (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnis), be to naujas bylos nagrinėjimas pareikalautų papildomų išlaidų. Todėl teisėjų kolegija konstatuoja, kad pagrindo panaikinti skundžiamus iš esmės teisingus teismų procesinius sprendimus nėra (CPK 354² straipsnio 5 dalis)...⁹⁷. Be kita ko, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kitoje byloje pabrėžė, kad „...pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį teismas, spręsdamas bylas, privalo siekti, kad jo sprendimai būtų ne tik teisėti, bet ir teisingi...“⁹⁸.

Reikia pažymėti, kad teisės į teisingą teisinį procesą įtvirtinimas negali būti visapusiškai užtikrintas jei Respublikos teismų sistemoje nebus formuojama vienoda, t.y. nuosekli ir neprietaringa teismų praktika. Konstitucinis teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime pažymėjo, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Šiame kontekste pabrėžtina, jog Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai - būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedencijas, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų - sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų - precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama); bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina; toks

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos kariuomenė v. P.Urba (bylos 3K-3-782/2002 m., kat. 14.3; 18.2; 45.9.2; 84).

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje S.Ilčiukienė v. K.Mažeikienė ir kt. (bylos 3K-3-120/99 m., kat. 55).

bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susisaistymas savo pačių sukurtais precedentais (sprendimais analogiškose bylose) bei žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susaistymas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimais (precedentais tų kategorijų bylose) neišvengiamai suponuoja tai, kad minėti teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą. Toliau teismas pažymėjo, kad, nors įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi diskreciją nustatyti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), kurios civilinės, baudžiamosios ar kitų kategorijų bylos turi būti pirmąja instancija nagrinėjamos apylinkės, o kurios – apygardos teismuose; įstatymų leidėjas taip pat turi tam tikrą diskreciją nustatyti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), ar apeliacinis procesas turi vykti vien Lietuvos apeliaciniame teisme, ar ir apygardos teismuose. Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų ištrintas esminis skirtumas tarp bylų proceso pirmosios instancijos teisme, bylų proceso apeliacinės instancijos teisme ir (arba) bylų proceso kasacinės instancijos teisme, taip pat nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų paneigta Lietuvos apeliacinio teismo, kaip apeliacinės instancijos teismo, ir (arba) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinės instancijos teismo, konstitucinė prigimtis.⁹⁹

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtinta asmens, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą. Konstitucinis teismas ne viename nutarime pažymėjo, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas). Šios teisės negalima apriboti ar paneigti. Pagal Konstituciją asmeniui turi būti užtikrinta teisė apginti savo pažeistas konstitucines teises ir laisves ne tik bendrosios ir specializuotos kompetencijos teismuose, bet ir Konstituciniame Teisme. Asmuo turi

---

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.

Konstitucijoje įtvirtintas teisės, bet neturi konstitucinės jų gynybos galimybės – savo teisę gali ginti teisme, tačiau negali apginti savo teisės dėl to, kad jo teisės pažeidimą suponuoja įstatymas ar poįstatyminis aktas. Kalbant apie realią žmogaus teisių apsaugą, geriausias ir paprasčiausias būdas – galimybė pačiam žmogui spręsti apie savo teisių gynimą. Atsiradus konstituciniam skundai, atsirastų ir reali galimybė asmeniui ginti savo teises ir konstituciniu lygiu. Įgyvendinant konstitucinio skundo reformą, galima būtų pasiūlyti konstitucinį skundą suprasti ne tik kaip asmens teisę tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, bet ir kaip jo teisę savo pažeistas konstitucines teises apginti bet kuriame teisme su mažiausiomis laiko ir lėšų sąnaudomis.¹⁰⁰

3.2. Teisė į teisingą teisinį procesą Latvijos Konstitucinio teismo, Lenkijos Konstitucinio tribunolo, Vokietijos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje

Teisės į teisingą teisinį procesą įtvirtinimas kitų valstybių konstitucijose yra labai panašus į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau jo įgyvendinimas turi gana daug skirtumų, bei apima platesnį institucijų, kurių pagalba įgyvendinama ši teisė, spektrą.

Latvijos Respublikos Konstitucija pagrindinėms žmogaus teisėms skiria paskutinį, t.y. aštuntą įstatymo skirsnį, kurio 92 straipsnyje numato, kad kiekvienas gali ginti savo teises ir teisėtus interesus teisingame teisme¹⁰¹. Šio straipsnio antra, trečia ir ketvirta pastraipos įtvirtina kitas teismines garantijas, t.y., kad kiekvienas laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodyta įstatymų nustatyta tvarka; jei padaryta materialinė ar moralinė žala, kiekvienas turi teisę į teisingą žalos atlyginimą; kiekvienas turi teisę turėti advokatą.

Latvijos Konstitucinis Teismas viename savo sprendimų analizuodamas Konstitucijos 92 straipsnį pripažino, kad nuostatoje „teisingas teismas“ egzistuoja du aspektai, t.y. „teisingas teismas“ kaip nepriklausoma teismo institucija nagrinėjanti bylą ir „teisingas teismas“ kaip atitinkamas demokratinės valstybės nuostatas atitinkantis procesas, kuriame nagrinėjama tam tikra byla. Be to, minėtoje normoje įtvirtinta būtinybė įsteigti atitinkamą teisminių institucijų sistemą, o taip pat būtinybė priimti atitinkamas procesines normas (2002 m. kovo 5 d. sprendimas byloje Nr. 2001-10-01). Taigi, minėta nuostata nustato civilinių, baudžiamųjų bei administracinių bylų <<<...>> nagrinėjimą tokia tvarka, kuri užtikrintų teisingą ir objektyvų jų išsprendimą.¹⁰² Kitame sprendime Latvijos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 92 straipsnio pirmasis sakinytis yra materialaus ir procesinio pobūdžio. Kas reiškia, kad

¹⁰⁰ http://www3.lrs.lt/docs3/kad5/w5_istorija.show5-p_r=4130&p_d=50943&p_k=1.html

¹⁰¹ <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=8>

¹⁰² Решение № 2006-28-01 11 апреля 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии второго предложения части четвертой статьи 22 закона „О подоходном налоге с населения“ статье 92 Конституции Латвийской Республики

kiekvienas turi ne tik teisę į teisingą teismo procesą, bet ir teisę kreiptis į teismą. Kaip Konstitucinis teismas yra jau pažymėjęs, ir materialus, ir procesinis teisės į teisingą teismą aspektai yra neatskiriami ir susiję: bylos nagrinėjimo proceso teisingumas neturės reikšmės, jeigu teisė į jį nebus garantuota ir *vice versa*.¹⁰³

Konstitucijos 82 straipsnis įtvirtina teismo nepriklausomumą, minėtas straipsnis teigia, kad teisėjas yra nepriklausomas ir vadovaujasi tik įstatymais¹⁰⁴.

90 straipsnis numato kiekvieno žmogaus teisę žinoti savo teises.

91 straipsnyje įtvirtintas visų asmenų lygybės įstatymui ir teismui principas, bei bet kokios diskriminacijos draudimas. Latvijos Konstitucinis Teismas ne viename sprendime yra konstatavęs, kad teisinės lygybės principas draudžia valstybinėms institucijoms leisti tokius teisės aktus, kurie be pateisinamo pagrindo leidžia skirtingą elgesį su asmenimis, esančiais vienodoje padėtyje (pvz. 2001 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje Nr. 2001-07-0103, 2004 m. kovo 26 d. nutarimas Nr. 2003-22-01), tuo pačiu teismas pabrėžia, kad teisinės lygybės principas leidžia ir net reikalauja skirtingo elgesio su asmenimis, esančiais skirtingose padėtyse. Tik tuo atveju, kai yra konstatuotas objektyvus ir protingas pagrindas, teisinės lygybės principas leidžia skirtingą elgesį su asmenimis, esančiais vienodoje padėtyje arba vienodą elgesį su asmenimis, esančiais skirtingose padėtyse.¹⁰⁵ Kitame nutarime Latvijos Konstitucinis Teismas pasisakė, kad jei įstatymų leidėjas vieną kartą vienai grupei asmenų suteikė atitinkamas teises valstybinės tarnybos pratęsimui, tai tokios pačios teisės turi būti suteiktos ir kitai grupei asmenų, kuri yra vienodose sąlygose su pirmąja grupe¹⁰⁶.

Latvijos Respublikos Konstitucijos 86 straipsnis numato, kad teismas bylas nagrinėja ir teisminį procesą vykdo pagal įstatymo suteiktus įgaliojimus.

Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad Latvijos Respublikos Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinta Latvijos tarptautiniuose susitarimuose įtvirtintų pagrindinių žmogaus teisių apsauga, tai numatyta 89 straipsnyje, kuris nustato, kad „...Valstybė pripažįsta ir saugo pagrindines žmogaus teises, įtvirtintas Konstitucijoje ir Latvijos tarptautiniuose susitarimuose...“¹⁰⁷. Šis ir kiti jau paminėti straipsniai leidžia teigti, kad Latvijos Respublikos Konstitucija gerbia ir saugo pagrindines žmogaus teises, tarp jų ir teisę į teisingą teisinį procesą, nors pažodžiui

¹⁰³ Решение № 2005-07-01 17 октября 2005 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии статье 92 Конституции Латвийской Республики части шестой статьи 11 закона „О государственной тайне““

¹⁰⁴ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004. P. 207.

¹⁰⁵ Решение № 2007-08-01 1 ноября 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии второго, третьего и четвертого предложений пункта 7 правил перехода закона О Бюро по предотвращению и борьбе с коррупцией статьям 91 и 106 Конституции Латвийской Республики“

¹⁰⁶ Решение № 2007-03-01 18 октября 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии слов “без ограничения срока полномочий” части четвертой статьи 7 закона О Конституционном суде статье 83, статье 91 и части первой статьи 101 Конституции Латвийской Республики“

¹⁰⁷ Ten pat, P. 208.

Konstitucijoje ši nuostata nėra įtvirtinta, tačiau Latvijos Konstitucinis Teismas ne viename nutarime yra konstatavęs, kad teisė į teisingą teismą įtvirtina teisingo teisinio proceso garantiją. Aiškindamas Konstitucijos 92 straipsnio esmę sprendime „Dėl pajamų mokesčio iš gyventojų įstatymo nuostatų atitikties Latvijos Respublikos Konstitucijos nuostatoms“, Teismas pasitelkia kitas Konstitucijos normas, anot jo Konstitucijos 1 straipsnis suponuoja eilę teisinės valstybės principų, tame tarpe ir teisėtumo principą, reikalaujantį, kad bylos būtų nagrinėjamos tokia tvarka, kuri užtikrintų teisingą ir objektyvų jų išsprendimą, ir kad kiekvienas baudžiamojo, civilinio ir administracinio proceso rezultatas būtų teisingas. Savo ruožtu, taikant teisingumo principą yra keliami reikalavimai, kurie turi būti pripažinti, kad klausimo nagrinėjimo procedūra būtų teisinga. Vienas iš reikalavimų – užtikrinti asmens teisę būti išklausytam dėl ginčijamo klausimo, kuris turi būti išnagrinėtas. Teismo sprendimas nebus teisingas, jeigu konkrečioje byloje neįvertinti visi įrodymai.<<...>> Atsižvelgiant į tai, kad teisė į teisingą teismą suponuoja teisę visapusiškai pasinaudoti įrodymų pateikimo galimybe, įstatymų leidėjas turi nustatyti tokias procedūras, kurios suteiktų asmeniui galimybę realizuoti minėtą teisę, t.y. suteikti galimybę pateikti įrodymus bet kurioje proceso stadijoje ir išsakyti argumentus prieš kitos šalies pateiktus įrodymus.¹⁰⁸ Tačiau reikia pabrėžti, kad Latvijos Respublikos Konstitucijos Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad, nors Konstitucija ir nenumato atvejų, kada teisė į teisingą teismą gali būti apribota, tačiau ji *nėra absoliuti*. Konstitucija tai vientisas dokumentas ir joje įtvirtintos normos turi būti aiškinamos sistemiškai (2002 m. spalio 22 d. sprendimas byloje Nr. 2002-04-03). Prielaida, kad negali būti nustatyti jokie Konstitucijos 92 straipsnyje įtvirtintos teisės ribojimai, konstatuoja kitame sprendime Latvijos Konstitucinis Teismas, būtų nesuderinama ir su Konstitucijoje įtvirtintomis pagrindinėmis kitų asmenų teisėmis, ir su kitomis Konstitucijos normomis. Teismas ne viename sprendime yra nurodęs, kad tam tikrais atvejais valstybė turi teisę apriboti Konstitucijoje įtvirtintą teisę į teisingą teismą (2003 m. birželio 27 d. sprendimas byloje Nr. 2003-03-01, 2003 m. birželio 27 d. sprendimas byloje Nr. 2003-04-01, 2003 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje Nr. 2002-20-0103, 2002 m. lapkričio 26 d. sprendimas byloje Nr. 2002-0901). Tačiau, kaip toliau konstatuoja Teismas, pagrindinės žmogaus teisės gali būti apribotos tik tais atvejais, kurie nurodyti Konstitucijoje, kai tai būtina ginant svarbų viešąjį interesą ir yra laikomasi proporcingumo principo.¹⁰⁹ Latvijos Konstitucinis teismas yra pabrėžęs, kad nustatant žmogaus teisių ribojimus turi būti laikomasi teisingumo principo, todėl sprendimo dėl jokio asmens negalima priimti nesuteikus jam teisės būti išklausytam (2002 m. sausio 21 d.

---

¹⁰⁸ Решение № 2006-28-01 11 апреля 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии второго предложения части четвертой статьи 22 закона „О подоходном налоге с населения“ статье 92 Конституции Латвийской Республики“

¹⁰⁹ Решение № 2005-07-01 17 октября 2005 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии статье 92 Конституции Латвийской Республики части шестой статьи 11 закона „О государственной тайне““

sprendimas byloje Nr. 2001-09-01). Kitame sprendime Teismas konstatavo, kad teisingas bylos nagrinėjimas apima asmens teisę pareikšti savo nuomonę dėl faktų ir teisinių ginčų. Turi būti užtikrintas šios teisės įgyvendinimas bent jau rašytine forma (2003 m. birželio 27 d. sprendimas byloje Nr. 2003-03-01).

Reikia paminėti, kad Latvijos Respublikos Konstitucijos 116 straipsnis numato asmens teisių, kurios nurodytų 96, 97, 98, 100, 102, 103, 106 ir 108 straipsniuose ribojimus, siekiant apginti kitų žmonių teisėtus interesus, valstybės demokratinį valdymą, tautos saugumą, gerovę ir moralę¹¹⁰ (tai teisės į gyvenimo privatumą, būsto ir korespondencijos neliečiamumą, kilnojimosi laisvė, laisvė išvykti, saviraiškos laisvė, laisvė jungtis į politines partijas ir organizacijas, mitingų, darbo parinkimo laisvė ir pan.). Konstitucijos 92 straipsnis, numatantis teisę į teisingą teismą, 116 straipsnyje nepaminėtas, tačiau, kaip teigia Latvijos Konstitucinis Teismas, tai nereiškia, kad pagrindinėms teisėms, nustatytoms 92 straipsnyje, negali būti taikomi jokie ribojimai. [...] Teismas konstatavo, kad Konstitucijos 92 straipsnyje įtvirtintos pagrindinės teisės gali būti apribotos siekiant apginti kitas Konstitucijos garantuojamas vertybes, *inter alia* pagrindines kitų asmenų teises, demokratinę valstybės santvarką ir valstybės saugumą. [...] Tokie ribojimai leistini, kadangi dėl pačios šios teisės esmės reikalingas valstybės nustatytas teisinis reguliavimas. Vis dėlto ribojimai yra leistini esant teisėtam tikslui, kuris yra ribojimų pagrindas, be to, ribojimai turi būti proporcingi valstybės siekiamam tikslui.¹¹¹

Reiktų pažymėti, kad esminis dalykas, skiriantis Lietuvos ir Latvijos asmens teisės į teisingą teisinį procesą įgyvendinime yra Latvijos piliečių galimybė savo pažeistas pagrindines teises ginti Konstituciniame Teisme. 2000 m. lapkričio 30 d. Latvijos Seimas priėmė Konstitucinio Teismo įstatymą, kuriame be kitų pakeitimų buvo numatyta ir asmens teikė pateikti konstitucinį skundą. Minėta nuostata įsigaliojo nuo 2001 m. liepos 1 d.

Pagal Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 19² straipsnį „kiekvienas asmuo, manantis, kad jo (jos) pagrindinės teisės buvo pažeistos taikant norminį aktą, neatitinkantį aukštesnės teisinės galios teisės akto, gali pateikti skundą Konstituciniam Teismui“¹¹². Kaip teigia Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininkas Endziš Aivars, „...Latvijos konstitucinio skundo modelis yra ypatingas. Vokietijos teisės mokslininkai jį vadina imitaciniu (vok. *unechte*) konstituciniu skundu...“.¹¹³ Konstitucinis skundas Latvijoje gali būti pateiktas asmens, jeigu jo pagrindinės teisės, kurios yra nustatytos Konstitucijoje, pažeistos, tačiau skundas gali būti pateiktas tik tada,

¹¹⁰ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004. P. 211.

¹¹¹ Решение № 2002-20-0103 23 апреля 2003 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии части пятой статьи 11 закона “О государственной тайне“ и пункта 3 статьи XIV правил Кабинета Министров № 226 от 25 июня 1997 года “Список объектов государственной тайны” статье 92 Конституции Латвийской Республики“

¹¹² Endziņš A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius: Lietuvos Konstitucinis Teismas. 2002. P. 74.

¹¹³ Ten pat.

jei minėtas teisės yra pažeidę teisės normų, įtrauktų į norminį aktą, reikalavimai. Į Latvijos Konstitucinio Teismo kontrolės kompetencijos sritį nepatenka teisminės valdžios sprendimai ir administraciniai aktai. Tokios konstitucinio skundo funkcijos visų pirma sumažina Aukščiausiojo Teismo ir Konstitucinio Teismo santykių įtampą ir Konstitucinio Teismo darbo krūvį, tačiau tuo pačiu yra labai apribojama asmens konstitucinio skundo teisė. Latvijos konstitucinis skundas buvo numatytas kaip papildoma arba pagalbinė apsaugos priemonė, 19² straipsnio antroje dalyje numatyta, kad „konstitucinis skundas gali būti pateikiamas tik tuomet, kai paprastos teisinės priemonės yra išnaudotos (skundas aukštesnei institucijai ar pareigūnui, skundas ar kreipimaisi į bendrosios kompetencijos teismą ir pan.) arba kai nėra jokių kitų priemonių“¹¹⁴. 19² straipsnio trečioje dalyje numatyta išimtis, kuri numato, kad, „jeigu konstitucinio skundo išnagrinėjimas turi visuotinę svarbą arba jeigu teisinė teisių apsauga naudojant bendrąsias teisines priemones negali užkirsti kelio materialinei žalai atsirasti skundo pareiškėjo atžvilgiu, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą peržiūrėti skundą (prašymą), net jei visos kitos teisinės priemonės nėra išnaudotos.“¹¹⁵ Bylos Konstituciniame Teisme pradžia reiškia, kad civilinė, administracinė ar baudžiamoji byla bendrosios kompetencijos teisme negali būti nagrinėjama, kol nebus paskelbtas Konstitucinio Teismo sprendimas. Reikia pabrėžti, kad inicijuoti bylą turi Konstitucinis Teismas, taigi tokiu būdu yra išvengiama atvejų, kai konstitucinis skundas kliudo nagrinėti bylas bendrosios kompetencijos teismuose. Tam, kad konstitucinis skundas netaptų priemone, stabdančia teismo sprendimo vykdymą, įstatymu nustatyta, kad „konstitucinio skundo pateikimas nestabdo teismo sprendimo vykdymo proceso, išskyrus tuos atvejus, kai Konstitucinis Teismas nutaria kitaip“.¹¹⁶ Reikia pabrėžti, kad konstitucinį skundą gali pateikti kiekvienas, t.y. ši teisė yra taikoma ne tik piliečiams, bet ir nepiliečiams, užsieniečiams ir asmenims be pilietybės, jeigu jo pagrindinės žmogaus teisės yra pažeidžiamos, be to, ši teisė tam tikrais atvejais taikoma ir juridiniams asmenims. Asmens teisė kreiptis į Konstitucinį teismą su prašymu gali būti realizuota tik tada, kai jo pagrindinės teisės įtvirtintos Konstitucijoje yra pažeidžiamos. Konstitucinis skundas yra priemonė ginti konkretaus asmens teises, tai nėra bendrojo pobūdžio skundas (*actio popularis*).¹¹⁷ Vadovaujantis Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsniu, Konstitucinio teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas, jis įsigalioja nuo paskelbimo momento, o kartu ir teisės norma (aktas), kurią Konstitucinis Teismas pripažino neatitinkančia aukštesnės teisinės galios normos, yra laikoma negaliojančia, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis teismas nutaria kitaip.

---

¹¹⁴ Endzinš A. Konstitucinio skundo institutas Latvijoje // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius: Lietuvos Konstitucinis Teismas. 2002. P. 74.

¹¹⁵ Ten pat. P. 76.

¹¹⁶ Ten pat. P. 77.

¹¹⁷ Ten pat. P. 78.

Taigi, reikia pripažinti, kad konstitucinio skundo institutas Latvijoje, tai svarbus žingsnis kelyje į teisės teisingą teisinį procesą įgyvendinimą ir kaip teigia Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininkas Endziš Aivars “per trumpą laiką pasidarė aišku, kad šis institutas yra itin svarbus ugdant teisinę valstybę“¹¹⁸.

Lenkijos Respublika, kaip viena iš pirmųjų konstitucinių valstybių Europoje, turi gana smulkmenišką, daugeliu atžvilgių tipišką Vidurio ir Rytų Europos regiono posocialistinės valstybės Konstituciją.¹¹⁹ Konstitucijoje krenta į akis pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms akcentavimas ir išsamus jų išdėstymas. Vien pažvelgus į Konstitucijos preambulę matyti, kad vienas iš Konstitucijos siektinų tikslų yra garantuoti piliečių teises, bei visi, taikysiantys Konstituciją, kviečiami saugoti prigimtinį žmogaus orumą bei jo teisę į laivę.

Kaip jau minėta, Lenkijos Respublikos Konstitucija daug nuostatų skirta žmogaus teisėms ir laisvėms. Pirmojo Konstitucijos skyriaus 5 straipsnis tarp kitų pagrindinių valstybinių tikslų įtvirtina ir žmogaus ir piliečio laisvių bei teisių užtikrinimą. Šis skyrius įtvirtina valstybės organizacijos principus, kurie tiesiogiai susiję su žmogaus ir piliečio teisėmis.

Antrasis Konstitucijos skyrius skirtas žmogaus ir piliečio laisvėms, teisėms ir pareigoms nustatyti. Čia nustatyti bendrieji principai, įvirtinantys pamatines Konstitucijos idėjas, apibrėžiančias visą žmogaus teisių ir laisvių sistemą, t.y. žmogaus orumo, laisvės ir lygybės principai. Konstitucijos 32 straipsnio nuostatos skelbia, kad teisės požiūriu visi yra lygūs; visi turi teisę būti vienodai traktuojami viešosios valdžios; niekas dėl jokios priežasties negali būti diskriminuojamas politiniame, socialiniame ar ekonominiame gyvenime.¹²⁰ Antrasis šio skyriaus poskyris yra skirtas asmens laisvių ir teisių įtvirtinimui, tarp jų ir pagrindinių žmogaus teisių apsaugos garantijai – teisei į teisminę gynybą.

Konstitucijos 45 straipsnis įtvirtinantis asmens teisę į teisminę gynybą skelbia, kad „...kiekvienas turi teisę, kad jo bylą teisingai ir viešai, nepagrįstai nevilkindamas išnagrinėtų kompetentingas, nepriklausomas ir nešališkas teismas...“¹²¹, straipsnis įtvirtina pagrindinius teisės į teisingą teisinį procesą principus – teisingumą, nešališkumą, lygiateisiškumą, viešumą ir kt. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teisminės gynybos užtikrinimui Konstitucijos 77 straipsnio 2 dalyje suformuluotas draudimas įstatymu užkirsti teisminei kelią pažeistoms laisvėms ir teisėms apginti. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo nuomone, iš Konstitucijos 45 straipsnio 1 dalies išplaukia vienareikšmė santvarkos kūrėjo valia, kad teisė į teismą apimtų kuo daugiau dalykų, o

¹¹⁸ Ten pat. P. 81.

¹¹⁹ Birmontienė T., Buikienė O., Jarašiūnas E., Mesonis G., Staugaitytė V., Vainiūtė M., Vaitiekienė E., Vidrickaitė S., Žylys J. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2005. P. 293.

¹²⁰ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004. P. 217.

¹²¹ Ten pat, P. 219.

iš demokratinės teisinės valstybės principo išplaukia aiškinamoji direktyva, draudžianti siaurinti teisės į teismą aiškinimą. Tribunolas pabrėžia, kad Konstitucija įteisina teismo kelio prezumpciją, todėl visi individo interesų teisminės apsaugos apribojimai turi kilti iš pagrindinio įstatymo nuostatų. Tuo atveju, kai teisė į teismą susiduria su kita konstitucine norma, ginančia tokias pat ar net svarbesnes valstybės funkcionavimui ar individo raidai vertybes, ir esant būtinybei atsižvelgti į abi konstitucines normas, galimi tam tikri subjektinės teisės į teismą ribojimai. Vis dėl to tokie apribojimai yra visiškai leistini tik tiek, kiek būtina, jeigu tam tikros konstitucinės vertybės neįmanoma įgyvendinti. Konstitucinis Tribunolas į tai atkreipė dėmesį 1998 m. birželio 8 d. nutarime Nr. K 28/97. Tokie apribojimai gali būti įteisinti tik įstatymu ir tik tuomet, kai jie demokratinėje valstybėje būtini valstybės saugumui, viešajai tvarkai, aplinkos, sveikatos ir moralės ar kitų asmens laisvių ir teisių apsaugai (Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalis). Taip pat, anot Lenkijos Konstitucinio Tribunolo, tokie apribojimai negali pažeisti laisvių ir teisių, kurias riboja, esmės. Vadovaujantis Konstitucijos 77 straipsnio 2 dalimi, minėti apribojimai negali iš viso panaikinti teismo kelio, nes akivaizdžiai prieštarautų Konstitucijos 77 straipsnio 2 daliai, o tokius apribojimus, kurie iš tikrųjų užtvėrė piliečių kelią į teismą, reikėtų pripažinti nekonstituciniais.¹²² Kitame nutarime Konstitucinis Tribunolas pareiškė, kad kai prireikus vertinti etaloną – Konstitucijos 2 straipsnį, kuriame nustatyta, kad „Lenkijos Respublika yra demokratinė teisinė valstybė, įgyvendinanti socialinius teisingumo principus“¹²³, Tribunolas neginčija generalinio prokuroro nuomonės, kad teisės į teismą, vieno iš teisinės valstybės pamatų, pažeidimas prilygsta šioje nuostatoje išreikšto principo pažeidimą. Konstitucinis Tribunolas jau yra pareiškęs nuomonę, kad teisės į teismą įteisinimas atskira nuostata nereiškia, jog demokratinės teisinės valstybės principas būtų „apkarpytas“: „Tai būtų iškreipta – tiek logiškai, tiek aksiologiškai – demokratinės teisinės valstybės klauzulė [...]“ (K 28/97.- OTK ZU, nr 4/1998, poz. 50, s. 303). Vis dėlto tuo atveju, kai Konstitucijoje aiškiai išdėstoma kokia nors nuostata, apibrėžianti piliečių teisę ir laisvę „konstitucinės priežiūros pagrindas turėtų būti visų pirma konkrečios konstitucinės nuostatos“.¹²⁴

Procesinių garantijų užtikrinimas įtvirtintas ir Lenkijos Respublikos Konstitucijos 78 straipsnyje numatančiame kiekvienos šalies teisę apskūsti pirmojoje instancijoje priimtus sprendimus ir nutarimus (šio principo išimtis ir apskundimo tvarką nustato įstatymas)¹²⁵. Kituose Konstitucijos straipsniuose įtvirtinta nemažai teisėto proceso principų, nekaltumo prezumpcija, asmens laisvės ir neliečiamumo apsauga, kankinimų ir žiauraus, nežmoniško ar žeminančio

¹²² Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas (SK 19/96. - OTK ZU, nr 3/1999, poz. 36, s. 203).

¹²³ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004. P. 213.

¹²⁴ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2000m. liepos 10 d. nutarimas (SK 12/99. - OTK ZU, nr 5/2000, poz. 143, s. 804).

¹²⁵ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004. P. 226.

elgesio bei tokių bausmių draudimas, draudimas taikyti fizines bausmes. Lenkijos Respublikos Konstitucija įtvirtina kiekvieno asmens teisę į žalos, padarytos neteisėtais viešosios valdžios veiksmais, atlyginimą, bei teisę kreiptis į Piliečių teisių gynėją.

Siekiant užtikrinti teisės į teisingą teisinį procesą įgyvendinimą, Lenkijos Respublikos Konstituciją įtvirtino teisėjų nepriklausomumą, kurį garantuoja Konstitucijoje įtvirtintas jų neatšaukiamumo principas, imunitetas bei kitos Konstitucijoje įtvirtintos socialinės garantijos bei veiklos apribojimai. Lenkijos Konstitucinis tribunolas yra pasisakęs, kad teismų ir teisėjų nepriklausomumo išlaikymas yra būtina prielaida demokratinės valstybės principui įgyvendinti. Teisinis reguliavimas, susijęs su šia sritimi, yra leistinas, bet tik išimtiniais atvejais, tiek, kiek būtina trečiosios valdžios reikšmei, autoritetui ir nepriklausomumui apsaugoti. Ypač svarbu, Lenkijos Konstitucinio Tribunolo nuomone, atidžiai laikytis visų procedūrinių taisyklių ir reikalavimų, nes tai laikoma vienu iš garantijų, kad įstatymų leidėjas nežengs pernelyg toli; [...] papildomomis ir išskirtinėmis galimybėmis pašalinti teisėją taikomasi į nepriklausomumo principo esmę, juolab, kad nepriklausomumas lemia priimamų sprendimų turinį. Tokioms įstatymų nuostatomis, net jeigu jos būtų pagrįstos Konstitucija, pagrindinis įstatymas kelia nepaprastai didelius reikalavimus ir gerokai riboja. Jų priėmimo procedūra taip pat turi būti vertinama daug atidžiau, o į šios procedūros pažeidimus turi būti žiūrima kur kas rimčiau.¹²⁶ Teismų ir teisėjų nepriklausomumo klausimas buvo iškilęs Lenkijos Respublikos Konstituciniam Tribunalui nagrinėjant bylą Nr. Kp 2/5, kai buvo sprendžiamas teisminės valdžios padėties vykdant valstybės finansų politiką klausimas. Atsižvelgiant į tai, kad visose Lenkijos Respublikos viešosios valdžios institucijų biudžetinėse įstaigose buvo įdiegti vienodi finansų kontrolės metodai, Lenkijos Respublikos Prezidentas suabejojo, ar teisminės valdžios institucijų biudžetinės įstaigos, visų pirma bendrosios kompetencijos teismai, privalo paklusti tiems patiems reikalavimams, kaip ir kitos įstaigos. Prezidento abejones padidino tai, kad kontrolės institucijos buvo atskaitingos finansų ministru. Konstitucinis Tribunolas tirdamas, ar aktai atitinka valdžių padalijimo, valdžios šakų pusiausvyros principus ir garantuoja teisminės valdžios savarankiškumo išsaugojimą pažymėjo, kad įstatymų leidėjas nusprendė, kad nė viena iš trijų valdžios šakų (teisminė, įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžia) negali savarankiškai spęsti savo pajamų ir išlaidų klausimų. Rūpintis apsauga nuo pernelyg didelio valstybės išsiskolinimo ir biudžeto deficito yra visų valstybės valdžios šakų pareiga tiek rengiant, tiek tvirtinant, tiek vykdant biudžetą. Vykdomajai ir teisminei valdžiai bendradarbiaujant biudžeto vykdymo metu, turi būti atsižvelgta į vykdomosios valdžios kompetencijos šiuo klausimu viršenybę, tačiau tik jei prielaidos kištis į teisminės valdžios organizacinių vienetų lėšų leidimo procesą nekels pavojaus

---

¹²⁶ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1998 m. birželio 24 d. nutarimas (K 3/98. - *OTK ZU*, nr 4/1998, poz. 52, s. 314).

teismų ir teisėjų nepriklausomumui, taip pat nepanaikins konstitucinės visuotinės teisės kreiptis į teismą.¹²⁷

Kaip teigia Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėja profesorė Teresa Debowska-Romanowska, Konstitucinis Tribunalas niekada nesidomėjo vien formaliais teisės į teismą garantavimo aspektais. Anot jos, Tribunalas yra atkreipęs dėmesį į veiksmingą teisės į teismą apsaugą, turint omenyje ir materialųjį tokio veiksmingumo aspektą, t.y. tokį materialinės teisės sukūrimą, kai yra suteikiama galimybė realiai įvertinti savo galimybes ir dėl palankaus bylos išsprendimo, ir dėl formalių aspektų. Antruoju atveju kalbama apie parengimą tokios procedūros, kuri leistų veiksmingai spręsti savo reikalus. Anot profesorės, svarbu yra panaikinti ekonominio pobūdžio kliūtis, t.y. dideles proceso išlaidas.¹²⁸ Kaip 2003 m. gegužės 23 d. sprendime pripažino Lenkijos Konstitucinis Tribunalas, tokia ekonominė kliūtis yra tai, kad privatus kaltintojas privalo padengti proceso išlaidas netgi tada, kai byla dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn yra nutraukiama dėl senaties termino.¹²⁹

Reikia pažymėti, kad viena iš reikšmingų naujovių konstitucinių teisių apsaugoje yra Lenkijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas, kuris apibrėžtas 79 straipsnyje, kuris skelbia, „kad kiekvienas, kieno konstitucinės laisvės ir teisės buvo pažeistos, turi teisę įstatymo nustatytais pagrindais kreiptis į Konstitucinį Tribunalą su skundu dėl įstatymo ar kito norminio akto, kurio remdamiesi teismais ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl jo laisvių, teisių arba jo pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitikties Konstitucijai...“¹³⁰. Konstitucinis skundas gali būti paduotas tik dėl teisės normos, sudarančios konkretaus sprendimo pagrindą, atitikties Konstitucijai. Lenkijos Konstitucinis Tribunalas tiria tik teisės aktų atitiktį Konstitucijai, teismų nutartys ir administraciniai sprendimai kaip ir Latvijos Respublikos Konstitucinio teismo kompetencijai nepriklauso. Konstitucinė teisės aktų kontrolė vykdoma šiais pagrindais:

- 1) viešosios valdžios institucijos kompetencijos priimti teisės aktą ištyrimas;
- 2) teisės akto priėmimo procedūros ištyrimas;
- 3) teisės akto atitikties aukštesnės galios aktams ištyrimas.¹³¹

Spręsdamas ar tiriamas teisės aktas buvo priimtas laikantis nustatytos procedūros, Konstitucinis Tribunalas tiesiogiai remiasi faktais, kad labai svarbu nagrinėjant konstitucinio

¹²⁷ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 9 d. nutarimas (Kp 2/05. – OTK ZU, nr 10/A/2005, poz. 114)

¹²⁸ Debowska-Romanowska T. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2001-2006 metų sprendimų tendencijos // Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007. P 38.

¹²⁹ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2003 m. gegužės 23 d. nutarimas (SK 44/04. – OTK ZU, nr 5/A/2005, poz. 52).

¹³⁰ Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004. P. 227.

¹³¹ Safjan M., Tuleja P. Faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose vykdamas abstrakčią teisės aktų kontrolę // Teisė ir Faktas Konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005. P 70.

skundo bylas. Šios bylos yra tiesiogiai susijusios su konkrečiais teismų procesais. Galima pateikti rėmimosi faktine situacija pavyzdžiai: 1999 m. liepos 6 d. sprendime P 8/98 Konstitucinis Tribunalas nustatė, kad įstatymas, suteikiantis teisę tik motinai išeiti vaiko priežiūros atostogų ir tokią teisę tėvui suteikiantis tik tuo atveju, kai vaiko motina negali pasinaudoti šia teise, prieštarauja lygybės principui ir yra diskriminuojantis. Konstitucinis tribunolas konstatavo, kad šiuo konkrečiu atveju įstatymų leidėjo atliktas tradicinis socialinių funkcijų paskirstymas yra netinkamas ir toks diferencijavimas yra nepagrįstas. 2000 m. balandžio 4 d. sprendime Konstitucinis Tribunalas konstatavo, kad nuostatos, leidžiančios asmenis, kurių ekonominė padėtis yra sunki, iškeldinti iš namų, pažeidė asmens orumo apsaugos principą. Prieš priimant šį sprendimą buvo išsamiai išanalizuota šių asmenų padėtis, tokių iškeldinimų skaičius ir pasekmės.¹³²

Konstitucinio Tribunolo priimti sprendimai turi dvejopas pasekmes:

- 1) nuostatos, Konstitucinio Tribunolo pripažintos prieštaraujančia Konstitucijai, galiojimo pratęsimas;
- 2) asmens, padavusio konstitucinį skundą, padėties tam tikras pakeitimas.

Norminio akto galiojimo pratęsimas, gali būti reikalingas, jeigu dėl staigaus teismo sprendimo įgyvendinimo susidarytų padėtis, dar labiau prieštaraujanti Konstitucijai ar atsirastų teisės spraga. Reikia pažymėti, kad nekonstitucinių nuostatų taikymas tam tikrą laikotarpį yra numatytas Konstitucijoje, tačiau tik jei konstitucinis skundas yra sudėtingas. Toliau taikant minėtą nuostatą pareiškėjas nebektų galimybės pakeisti savo teisinę situaciją, o ji prieštarautų teisingumui ir pačiai konstitucinio skundo prigimčiai. Konstitucinis Tribunalas pripažįsta, kad tik pareiškėjas, netgi tuo atveju, kai nekonstitucinės nuostatos galiojimas yra pratęsimas, gali atnaujinti procesą, ir tokiu atveju nekonstitucinė nuostata nebebus taikoma. 2004 m. gegužės 18 d. sprendime SK 38/03 Konstitucinis tribunolas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai Smulkių nusikaltimų proceso kodeksą ta apimtimi, kuria jis nesuteikė nukentėjusiam teisės dalyvauti teismo procese siekiant pakeisti pažeidėjui skirtą baudą. Konstitucinis Tribunalas pratęsė ginčijamos nuostatos galiojimą ir konstatavo, kad įstatymų leidėjas privalo įsikišti, kad užtikrintų dalyvių teises smulkių nusikaltimų bylose. Tačiau sprendime tribunolas pažymėjo, kad nuostatos galiojimo pratęsimas neužkerta pareiškėjui kelio atnaujinti proceso. Galima teigti, kad pareiškėjo faktinė padėtis turėjo įtakos teismo sprendimo priėmimui ir jo turiniui.¹³³

Pabaigai reiktų pacituoti buvusį Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo pirmininką Marek Safjan „...Ne be pagrindo proporcingumo principas, t.y. vertybių,

---

¹³² Ten pat. P. 73.

¹³³ Safjan M., Tuleja P. Faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose vykdant abstrakčią teisės aktų kontrolę // Teisė ir Faktas Konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005. P 78.

prieštaraujančių principų, teisės ir laisvės „pasvėrimo“, tobulo pusiausvyros paieškos mechanizmas, ima vyrėti tarp pagrindinių konstitucinės jurisdikcijos priemonių. Konstitucija gali suteikti mums metodą, bet ne duoti parengtą atsakymą, kaip reaguoti į terorizmą arba kiek, siekiant tam tikro saugumo, galima įsiterpti į asmens teisių sritį; kaip kompiuterizuotame pasaulyje apsaugoti asmenį nuo kėsinosi į privatumą, kaip jo teises ir laisves saugoti nuo šiuolaikinės biotechnologijos piktnaudžiavimo ir jos daromų pažeidimų. Tokius atsakymus turi pateikti teisėjai, ir niekas kitas už juos tos užduoties neatliks. Konstitucinio teismo teisėjai gali atlikti šią užduotį, jei jie sprendimus priims ne savavališkai, nepaisys savo ideologinių, politinių ir pasaulėžiūros prioritetų, tačiau išliks sąžiningi ir visiškai nepriklausomi [...] „Galėtų teisė visada reikšti teisę, teisingumas – teisingumą.“¹³⁴

---

¹³⁴ Safjan M. Tarp demokratijos ir teisėjų valdžios: atspindžiai konstitucijoje ir konstitucinių teismų vaidmuo // Konstitucinė jurisprudencija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis). 2006. Nr. 4. P. 299 – 309.

IŠVADOS:

1. Kiekvienas žmogus gimsta turėdamas tam tikras teises ir laisves. Šiuolaikinės demokratinės visuomenės pagrindas – žmogus ir jo prigimtinės teisės. Atsižvelgiant į šių teisių svarbą, kiekvienos demokratinės valstybės tikslas turėtų būti pagarba žmogaus teisėms, įtvirtintoms Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, tuo tarpu valstybių pagrindiniuose įstatymuose, būtų įvardintos asmens teisės ir laisvės, o jų užtikrinimui sukurti patikimi apsaugos mechanizmai.

2. Teisė į teisingą teismą yra esminių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos garantas, įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje. Siekiant užkirsti kelią minėtos teisės pažeidimams būtinas kitų, Konvencijoje įtvirtintų teisių užtikrinimas:

2.1. Šalių lygiateisiškumas – teisingo teismo proceso pagrindas, neleidžiantis asmenų diskriminuoti ar teikti jiems privilegijų, užtikrinantis lygias asmenų galimybes teismo procese;

2.2. Rungtyniškumas – lygiateisių šalių kova, kur teismas neutralus arbitras. Tačiau siekiant apginti svarbų viešąjį interesą bei išvengti bylos vilkinimo šiam principui gali būti nustatyti ribojimai, t.y. įstatymų numatytais atvejais teisėjui suteikiant didesnę diskreciją;

2.3. Viešas bylos nagrinėjimas - besibylinėjančių šalių apsaugos garantas nuo slapto teisingumo vykdymo, bei visuomenės teisė dalyvauti jame. Visuomenės kontrolė - tinkamiausias būdas bylos proceso sąžiningumui užtikrinti. Tačiau Konvencija įtvirtina ir viešumo principo ribojimą, kurio tikslas tam tikrų asmenų interesų apsauga ir tinkamos teisės į teisingą teismą įgyvendinimas;

2.4. Įmanomai trumpiausio laiko reikalavimas - tai asmens pažeistų teisių gynyba ir teisingumo vykdymas kuo operatyviau su kuo mažesnėmis valstybės ir byloje dalyvaujančių asmenų sąnaudomis. Asmens teisės ir teisėti interesai turi būti apginti kuo įmanoma greičiau, kai tai labiausia reikalinga, o ne po kažkurio laiko, kai priimtas sprendimas praranda savo reikšmę. Vertinant šio principo pažeidimo galimybę, turi būti įvertinta: bylos sudėtingumas; valstybės institucijos pasirinktas bylos sprendimo būdas; pareiškėjo elgesys, galėjęs įtakoti vilkinimą; kitos ypatingos aplinkybės, pateisinančios teismo nagrinėjimo ilgumą;

2.5. Nekaltumo prezumpcija - pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas. Šis principas dažniausia pažeidžiamas kai teisėjai ar kitų valstybės institucijų atstovai savo įsitikinimus dėl kaltinamojo laikymo kaltu pateikia viešai bylos nagrinėjimo pradžioje, nors tai dar nėra įrodyta įstatymų nustatyta tvarka, tuo sudarydami tam tikrą nuomonę ir visuomenei. Pateikiant faktinę informaciją apie vykstančius nusikaltimų tyrimus visuomenei, būtina tą daryti tokia apimtimi, kuri neleistų konstatuoti konkretaus asmens kaltės.

2.6. Nepriklausomas ir nešališkas teismas – vienas svarbiausių teisinės valstybės principų, savo turiniu apimantis teisėjų paskyrimo būdą, terminą, įstatyme įtvirtintą socialinių ir kitų garantijų sistemą, padedančią išvengti išorinės įtakos. Teisėjas, tai asmuo paskirtas, kad vykdytų teisėjo pareigas vien tik remdamasis savo individualiais sugebėjimais ir pagal įstatymą, jam negali būti duodami jokie nurodymai iš šalies. Teisėjo ir teismo nepriklausomumo vykdant teisingumą garantijų turinį pirmiausia lemia jų nepriklausomumas nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi bei nuo valstybės valdžios, valdymo, visuomenės institucijų, korporacinių, neteisėtų asmeninių ar kitokių interesų įtakos.

Asmens teisės į teisingą teismą įgyvendinimo garantija - nepriklausomas ir nešališkas teismas, siekiantis nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimančias tik įstatymų pagrindu. Be to, minėtos teisės realizavimas įmanomas, jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti.

3. Teisė į teisingą teisinį procesą Lietuvos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo teismo ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktikoje daugiausia atsispindi teisės į teismą aspektu. Lietuvos Konstitucinis Teismas akcentuoja teisės į teismą absoliutumą ir įstatymų leidėjo pareigą, nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Akcentuojami šie teisės į teismą įgyvendinimo aspektai:

3.1. Bendrosios kompetencijos teismai pabrėžia, jog norint, kad teisė kreiptis į teismą įgytų pozityvias pasekmes, būtina laikytis tam tikros įstatymo nustatytos tvarkos ir sąlygų (ginčo išankstinio neteisminio sprendimo tvarkos, įstatymo nustatytos atitinkamai bylų kategorijai, laikymasis ir pan.);

3.2. Teismai pabrėžia, jog, jei ginčo sprendimas priskirtas ne teismo, o kitų institucijų kompetencijai, būtina nustatyti galimybę šių institucijų sprendimus skųsti teisme, bei tai nustatyti aiškiai ir suprantamai, kad asmuo, manantis, kad jo teisės ar teisėti interesai pažeisti, žinotų kur ir į kokį teismą kreiptis;

3.3. Teismai konstatuoja, jog teismų instancinė sistema suponuoja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstituciją įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui;

3.4. Anot teismų praktikos, teismo priimtas nuosprendis ar kitas baigiamasis aktas turi būti ne tik teisėtas, bet ir teisingas. Teismo sprendimo teisingumą suponuoja jo motyvuotumas. Pareiga motyvuoti teismo sprendimą grindžiama būtinumu šalims ir kitiems asmenims įrodyti, kad sprendimas yra teisėtas ir teisingas, bei užtikrinti efektyvią teismo sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo kontrolę.

3.5. Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad teisės į teisingą teisinį procesą užtikrinimas neįmanomas be vienodos, nuoseklios ir neprieštaringos teismų praktikos, kuri būtų grindžiama Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais, neatskiriamai susijusios ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų.

4. Latvijos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo jurisprudencijoje teisės į teisingą teismą interpretacija lyginant su Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencija turi ne mažai panašumų, tačiau yra ir kitokių šios teisės interpretavimo aspektų.

Latvijos Konstitucinis Teismas Konstitucijoje įtvirtintą nuostatą „teisingas teismas“ apibudina kaip nepriklausomą teismo instituciją nagrinėjančią bylą ir kaip atitinkamas demokratinės valstybės nuostatas atitinkantį procesą, suponuojantį būtinybę įsteigti atitinkamą teisminių institucijų sistemą ir priimti atitinkamas normas, padėsiančias užtikrinti teisingą ir objektyvų bylų išsprendimą. Teismas pabrėžia, kad kiekvienas turi ne tik teisę į teisingą teismo procesą, bet ir teisę kreiptis į teismą: bylos nagrinėjimo proceso teisingumas neturės reikšmės, jeigu teisė į jį nebus garantuota ir atvirksčiai. Latvijos Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog siekiant, kad bylos nagrinėjimo procedūra būtų teisinga, būtina užtikrinti asmens teisę būti išklausytam dėl ginčijamo klausimo, kuris turi būti išnagrinėtas. Teisė į teisingą teismą suponuoja teisę visapusiškai pasinaudoti įrodymų pateikimo galimybe, taigi įstatymų leidėjas turi nustatyti tokias procedūras, kurios suteiktų asmeniui galimybę realizuoti minėtą teisę, t.y. suteikti galimybę pateikti įrodymus bet kurioje proceso stadijoje ir išsakyti argumentus prieš kitos šalies pateiktus įrodymus. Be kita ko, Latvijos Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad, nors Konstitucija ir nenumato atvejų, kada teisė į teisingą teismą gali būti apribota, tačiau ji nėra absoliuti. Tam tikrais atvejais valstybė turi teisę apriboti teisę į teisingą teismą, tačiau tik tais atvejais, kai tai būtina siekiant apginti kitas Konstitucijos garantuojamas vertybes, *inter alia* pagrindines kitų asmenų teises, demokratinę valstybės santvarką ir valstybės saugumą. Tokie ribojimai leistini tik esant teisėtam tikslui, kuris yra ribojimų pagrindas, be to, ribojimai turi būti proporcingi valstybės siekiamam tikslui.

Lenkijos Konstitucinis Tribunalas pabrėžia, kad iš Konstitucijos išplaukia vienareikšmė santvarkos kūrėjo valia, kad teisė į teismą apimtų kuo daugiau dalykų, o iš demokratinės teisinės valstybės principo išplaukia aiškinamoji direktyva, draudžianti siaurinti teisės į teismą aiškinimą. Konstitucija įteisina teismo kelio prezumpciją, todėl visi individo interesų teismo apsaugos apribojimai turi kilti iš pagrindinio įstatymo nuostatų. Kai teisė į teismą susiduria su kita konstitucine norma, ginančia tokias pat ar net svarbesnes valstybės funkcionavimui ar individo raidai vertybes, galimi tam tikri subjektinės teisės į teismą ribojimai. Tokie apribojimai gali būti

įteisinti tik įstatymu ir tik tuomet, kai jie demokratinėje valstybėje būtini valstybės saugumui, viešajai tvarkai, aplinkos, sveikatos ir moralės ar kitų asmens laisvių ir teisių apsaugai, be to tokie apribojimai negali pažeisti laisvių ir teisių, kurias riboja, esmės.

Dar vienas esminis skirtumas yra tas, kad Latvijoje ir Lenkijoje yra įtvirtinta individualaus konstitucinio skundo galimybė, suteikianti teisę kiekvienam, kuris mano, kad jo pagrindinės teisės buvo pažeistos taikant norminį aktą, kreiptis į Konstitucinį Teismą (Tribunolą). Ši teisė realizuojama tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, kai pažeidžiamos pagrindinės Konstitucijoje įtvirtintos teisės. Teisė kreiptis į konstitucinės kontrolės institucijas, tai dar vienas labai svarbus žingsnis kelyje į asmens teisės į teisingą teisinį procesą realizavimą.

Lietuva, viena iš nedaugelio Europos Sąjungos valstybių, kurioje nėra įtvirtinta teisė asmeniui tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistos konstitucinės teisės gynimo, tačiau siekiant, kad teisė į teisingą teisinį procesą Lietuvoje būtų įgyvendinama kuo efektyviau, reiktų pasirūpinti minėtos teisės į teismą įgyvendinimu.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminei teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.
4. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851.
5. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

II. Jurisprudencija:

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei Valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų" // Valstybės žinios, 1995, Nr. 101-2264.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 1996, Nr. 114-2643.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 259 atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 1999, Nr. 42-1345; atitaisymas – 1999-05-19, Nr. 43.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir

- 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 1999, Nr. 42-1345.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105.
  11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 19 straipsnio 8 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 10 d. nutarimu Nr. 436 „Dėl ginklų ir šaudmenų apyvartą reglamentuojančių taisyklių patvirtinimo" patvirtintų Medžioklinių ginklų apyvartos taisyklių 14.9 ir 57.2 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 2001, Nr. 33-1108.
  12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 „Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos", Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 „Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo", Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr.689 „Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2276; atitaisymas – 2001-10-10, Nr. 86.
  13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 48 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2002-07-05, Nr. 69-2832.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. birželio 10 d. Nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 1999, Nr. 57-2552.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2004 m. rugpjūčio 17 d. Nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 "Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo" patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų Konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2004-10-01, Nr. 146-5311.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. Liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m.

- vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Respublikos Teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 "Dėl Apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl Apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2006, Nr. 102-3957, atitaisymas - 2006, Nr.: 127, atitaisymas - 2006, Nr.: 137.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2007, Nr. 111-4549.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kov 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2008, Nr. 11-388.
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2008 m. spalio 30 d. nutarimas Nr. „Dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 4.96 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios, 2008, Nr. 126-4816.
21. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1998 m. birželio 24 d. nutarimas (K 3/98. - *OTK ZU*, nr 4/1998, poz. 52, s. 314).
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm
22. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas (SK 19/96. - *OTK ZU*, nr 3/1999, poz. 36, s. 203).
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm
23. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2000m. liepos 10 d. nutarimas (SK 12/99. - *OTK ZU*, nr 5/2000, poz. 143, s. 804).
http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm

24. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2003 m. gegužės 23 d. nutarimas (SK 44/04. – OTK ZU, nr 5/A/2005, poz. 52). http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm
25. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 9 d. nutarimas (Kp 2/05. – OTK ZU, nr 10/A/2005, poz. 114). http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/wstep_gb.htm
26. Решение № 2002-20-0103 23 апреля 2003 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии части пятой статьи 11 закона “О государственной тайне“ и пункта 3 статьи XIV правил Кабинета Министров № 226 от 25 июня 1997 года "Список объектов государственной тайны" статье 92 Конституции Латвийской Республики“. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=19>
27. Решение № 2005-07-01 17 октября 2005 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии статье 92 Конституции Латвийской Республики части шестой статьи 11 закона „О государственной тайне““. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=19>
28. Решение № 2006-28-01 11 апреля 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии второго предложения части четвертой статьи 22 закона „О подоходном налоге с населения“ статье 92 Конституции Латвийской Республики“ . <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=19>
29. Решение № 2007-03-01 18 октября 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии слов “без ограничения срока полномочий” части четвертой статьи 7 закона О Конституционном суде статье 83, статье 91 и части первой статьи 101 Конституции Латвийской Республики“ . <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=19>
30. Решение № 2007-08-01 1 ноября 2007 года Конституционного суда Латвийской Республики „О соответствии второго, третьего и четвертого предложений пункта 7 правил перехода закона О Бюро по предотвращению и борьбе с коррупцией статьям 91 и 106 Конституции Латвийской Республики“ . <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=19>
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje M.Jankauskas v. Jonavos rajono Žemėtvarkos skyrius ir kt. (bylos Nr. 3K-3-49/1999 m., kat. 35).
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje S.Plčiukienė v. K.Mažeikienė ir kt. (bylos 3K-3-120/99 m., kat. 55).

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje A.Motiejūnas v. Lietuvos Respublika (bylos 3K-7-470/1999 m., kat. 1).
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje R.Bridziulaitis v. Žemės ir kito nekilnojamo turto kadastro ir registro valstybinė įmonė ir kt. (bylos Nr. 3K-3-552/2000, kat. 36).
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos kariuomenė v. P.Urba (bylos 3K-3-782/2002 m., kat. 14.3; 18.2; 45.9.2; 84).
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje A.Budrienė v. L.B.Audickienė (bylos Nr. 3K-3-616/2003, kat. 18.3, 18.4, 36.1, 95.1).
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje M.Rimkuvienė v A.Rimkus (bylos 3K-3-51/2004 m., kat. 115).
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje D. S. v. AB Vilniaus vertybinių popierių birža (bylos Nr. 3K-3-92/2007, kat. 20.3.9; 22.3.2; 93.2.4 (S)).
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje P.Kairys v. antstolis G.Matkevičius, S. Klimaševskis, AB bankas „Hansabankas“ (bylos 3K-3-320/2004 m., kat. 117, 120).
40. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A7-585/2005, kat. 11.4.1; 11.6.1.5).
41. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. sausio 10 d. nutartis administracinėje byloje S. S. administracinio teisės pažeidimo byloje (administracinė byla Nr. N⁵⁷⁵-26-08, kat. 35. (S)).

III. Specialioji literatūra

42. Bernatoni J., Švedas G., Dapšys A. ir kt. Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla. 1995.
43. Birmontienė T., Buikienė O., Jarašiūnas E., Mesonis G., Staugaitytė V., Vainiūtė M., Vaitiekienė E., Vidrickaitė S., Žyllys J. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2005.

44. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrickaitė S., Žylys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2002.
45. Clayton R., Tomlinson H. The law of human rights. Great Britain: Oxford university press, 2000.
46. Debowska-Romanowska T. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2001-2006 metų sprendimų tendencijos // Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007. P 23-38.
47. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai. I dalis. Vilnius: Europos Tarybos informacijos centras. 2000.
48. Gomien D. Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. Vilnius. 1995.
49. Hegel G.W.F. Teisės filosofijos apmatai. Vilnius: Vaga. 2000.
50. Jacobs and White. European Convention on human rights. Great Britain: Oxford university press.
51. Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas. 2004.
52. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Teisės projektų ir tyrimų centras. Vilnius: Gairės. 2005.
53. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugimas. 2000.
54. Karpen U. Konstitucijos įgyvendinimas: konstitucinė teisė atsižvelgiant į ekonominę ir socialinę pažangą // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Vilnius: Lietuvos Konstitucinis Teismas. 2002. P. 57.
55. Kūris P. Lietuva ir Europos žmogaus teisių teismas: visi turime teisę į teisingą bylos nagrinėjimą // Justitia. 1996. Nr. 3. P. 4-5; 12-13.
56. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2003.
57. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia. 2001.
58. Mikulėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius. 1999.
59. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikoje. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002.

60. Safjan M. Tarp demokratijos ir teisėjų valdžios: atspindžiai konstitucijoje ir konstitucinių teismų vaidmuo // Konstitucinė jurisprudencija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis). 2006. Nr. 4. P. 299 – 309.
61. Safjan M., Tuleja P. Faktų tyrimas konstitucinės justicijos bylose vykdant abstrakčią teisės aktų kontrolę // Teisė ir Faktas Konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005. P 68-80.
62. Sinkevičius V. Teisės į teisingą teisinį procesą samprata Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Konstitucinė jurisprudencija (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis). 2006. Nr. 2. P. 250 – 286.
63. Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Justitia. 2006.
64. Štarienė L. Teisės į teisingą teismą, įtvirtintos Europos Žmogaus teisių konvencijos 6 str., pobūdis, vieta ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006. Nr. 10(88). p. 40-48.
65. Pinskus J. Kada Lietuvoje pasitikėsime teismais? // Laikas (savaitraštis), 2008. Nr. 11 (235), P. 5.
66. Vadapalas V. Tarptautinės teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas. 1998.
67. Vaičaitis. V. A. Žmogaus teisės valdžių padalijimo kontekste// Bernardinai.Lt (Interneto dienraštis), 2008-10-28.
68. Vėlyvis S. Civilinių bylų užbaigimas, nepriėmus sprendimo iš esmės // Socialistinė teisė. 1969. P. 31-36.

IV. Internetiniai puslapiai

69. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas <http://www.lrkt.lt/>
70. Lietuvos Aukščiausiasis teismas <http://www.lat.lt/default.aspx?item=home>
71. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas <http://www.lvat.lt/default.aspx?item=home>
72. Vilniaus Universitetas <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/50/straipsniai/str1.pdf>
73. Europos teisinis tinklas http://ec.europa.eu/civiljustice/org_justice/org_justice_bel_lt.htm
74. Prieiga prie Europos Sąjungos teisės
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0174:FIN:LT:HTML>
75. Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=3&mid=8>
76. Lietuvos Respublikos Seimas
http://www3.lrs.lt/docs3/kad5/w5_istorija.show5- p_r=4130&p_d=50943&p_k=1.html

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: teisės, konstitucinės teisės, konstitucinė jurisprudencija, pagrindinės žmogaus teisės, teisė į teisingą teisinį procesą, teisė į teisingą teismą, teisė į teismą.

Šiuolaikinė tarptautinė teisė įtvirtina pagarbą žmogaus teisėms bei užtikrina šių teisių įgyvendinimą šalių nacionalinėje teisėje. Žmogaus teisės apima įvairias asmens teises ir laisves, tačiau kad šios teisės būtų realiai įgyvendinamos visų pirma būtina užtikrinti teisę į asmens teisių ir laisvių gynybą. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisė kreiptis į teismą. Teisė į teismą savo apimtimi yra gerokai siauresnė, nei teisė į teisingą teisinį procesą, tačiau neužtikrinus pirmosios nebus įmanoma ir antroji, ką ne kartą savo nutarimuose yra pabrėžęs ir Lietuvos Konstitucinis Teismas.

Šio magistro baigiamojo darbo tikslas išanalizuoti ir nustatyti teisės į teisingą teisinį procesą įtvirtinimo Lietuvos Konstitucinio teismo ir kitų valstybių konstitucinės kontrolės institucijų jurisprudencijoje teorinius ir praktinius aspektus. Darbo pradžioje aptariamas žmogaus teisių įgyvendinimas demokratinėje visuomenė, trumpai apžvelgiant jų istorinę raidą ir teisinį įtvirtinimą. Antrajame skyriuje nagrinėjama teisės į teisingą teismą samprata ir jos pagrindiniai elementai Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos aspektu, bei atsižvelgiant į jų įtvirtinimą Lietuvos teisinėje sistemoje. Trečiasis skyrius skiriamas teisės į teisingą teisinį procesą sampratos lyginamajai analizei, t.y. analizuojama teisės į teisingą teisinį procesą sampratos interpretavimas Lietuvos Konstitucinio, Lietuvos Aukščiausiojo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismų praktikoje teisės į teismą aspektu. Ketvirtame skyriuje apžvelgiama Latvijos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Konstitucinio Tribunolo jurisprudencija teisės į teisingą teisinį procesą interpretavimo aspektu.

Teisė į teisingą teisinį procesą yra plati ir savo turiniu apimanti daug būtinų procesinių teisių ir laisvių, tačiau proceso teisingumas neturės prasmės jei nebus garantuota teisė į jį ir *vice versa*.

**CONCEPT OF THE RIGHT TO A FAIR LEGAL PROCESS IN THE JURISPRUDENCE
OF CONSTITUTIONAL COURT
RAMUTE MUCINIENE
SUMMARY**

Keywords: *rights, constitutional rights, constitutional jurisprudence, basic human rights, right to a fair legal process, right to a fair trial, right to a trial.*

Contemporary international law declares the respect to human rights and guarantees the implementation of these rights in the national law of states. Human rights involve various rights and freedoms, but in purpose the mentioned rights could be implemented in reality, first of all it is necessary to guarantee the right of protection of human rights and freedoms. The human right to apply to the court is set in the Constitution of Republic of Lithuania. Right to trial is much more tight than right to a fair legal process, but if the first is not guaranteed, it is not possible and the second one, this was pointed in the decisions of the Constitutional Court of Lithuania for several times.

The aim of the present thesis is to analyze and to determine the theoretical and practical aspects of fixation of the right to fair legal process in the jurisprudence of Constitutional Court of Lithuania and of institutions of constitutional control of other states. The thesis begins with review of implementation of human rights in democratic society, with short review of historical development and legal fixation. The second part analyses the concept of right to a fair trial and it's basic elements in the aspect of Convention of the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, considering their fixation in the legal system of Lithuania. The third part of thesis is designed for the comparative analysis of concept of right to a fair legal process i.e. analyses interpretation of concept of right to a fair legal process in the practice of Constitutional Court of Lithuania, Supreme Court of Lithuania and Supreme Administrative Court of Lithuania in the aspect of the right to a trial. The fourth part of thesis reviews the jurisprudence of Constitutional Court of Latvia and Constitutional Tribunal of Poland in the aspect of interpretation of the right to fair legal process.

Right to a fair legal process is wide and involving lots of necessary procedural rights and freedoms, however the justice of process will not have any point if the right to it is not guaranteed and *vice versa*.

Teisė į teisingą teisinį procesą konstitucinio teismo jurisprudencijoje

Magistro baigiamasis darbas

Darbas parašytas Mykolo Romerio universiteto Konstitucinės teisės katedroje.

Darbas baigtas 2008 m. gruodžio 1 d.

Magistro baigiamojo darbo autorė Ramutė Mučinienė

Elektroninis paštas: r.mucini@gmail.com